

**Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences

Sociale factoren in de wijkenaanpak: Garijp

Rapportage data-analyse

share your talent. **move** the world.

Colofon

Entrance Centre of Expertise Energy
Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society
Nijenborgh 6
9747 AG GRONINGEN

Kathelijne Bouw MSc
Anke de Boer MSc
Dr. Sarah Elbert
Dr. Carina Wiekens

April 2021

Alles uit dit rapport mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Bouw, K., de Boer, A. M., Elbert, S.P. & Wiekens, C.J. (2021). Sociale factoren in de wijkaanpak: Garijp, rapportage data-analyse. Andere voorwaarden zijn dat dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit rapport onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.

Beeld: <https://aardgasvrijewijken.nl/>

Sociale factoren in de wijkenaanpak: Garijp

19 april 2021

Management samenvatting

Een van de grote uitdagingen in de energietransitie is de implementatie van lokale energiestrategieën. In deze gebiedsgerichte aanpakken dienen verschillende stakeholdersgroepen tot gezamenlijke beslissingen te komen over de te nemen maatregelen. Een eerste stap naar een aanpak voor de wijkgerichte energietransitie is daarom het in kaart brengen van de kenmerken van deze verschillende groepen en de interactie tussen deze groepen. Daarbij is het van belang om te weten welke sociale factoren een wijk of gebied typeren en hoe die vertaald kunnen worden naar een passende wijkaanpak. In dit onderzoek hebben we relevante sociale factoren voor het dorp Garijp in de provincie Friesland in kaart gebracht. Dit hebben we gedaan aan de hand van een vragenlijst en aanvullend zijn er semigestructureerde interviews gehouden.

Dit onderzoek vormt één van de cases in een breder project waarin meerdere cases bestudeerd worden. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van sociale factoren, inzicht te krijgen in de determinanten van succesvolle bewonersparticipatie op wijkniveau. Vooral voor heterogene bewonersgroepen zou voldoende bewonersparticipatie een uitdaging kunnen vormen, bijvoorbeeld als er belangrijke verschillen zijn tussen huurders en kopers, jongeren en ouderen, hoge- en lage inkomensgroepen en mensen van een verschillende etnische achtergrond. Deze groepen kunnen verschillende belangen hebben waardoor een gezamenlijke en gelijktijdige beslissing over de te nemen maatregelen bemoeilijkt wordt. Met het identificeren van de determinanten, de sociale factoren die invloed hebben op het ontstaan van succesvolle bewonersparticipatie, kan voor elke wijk nagegaan worden wat de sterke en minder sterke punten zijn. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Naast dat het in dit rapport beschreven onderzoek inzichten biedt in relevante factoren en, exploratief, in sterke punten en aandachtspunten in Garijp, levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

Het dorp Garijp is de tweede 'wijk' waarin deze sociale aspecten op deze gestructureerde wijze zijn onderzocht. Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling van gunsten en onderling vertrouwen). Ook relaties tussen deze constructen en verschillen tussen groepen zullen worden geanalyseerd. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel¹.

Samenvatting van de resultaten

Garijp is een proeftuin in het kader van het PAW (Programma Aardgasvrij Wijken). Bewoners zijn verenigd in een lokale energiecoöperatie die het project Aardgasvrij Garijp leidt. Bewoners staan hier dus echt aan het roer. De sociale cohesie in het dorp wordt door de bewoners zelf hoog ingeschat en men verwacht dat dit een grote rol speelt bij het succes van het project. Garijp is een dorp met een ogenschijnlijk uniform profiel qua bewoners. Bij nadere inspectie blijken er toch verschillende sociale groepen te onderscheiden zijn: kopers en huurders, ouderen en jongeren, mensen met een vooroorlogse woning en mensen met een nieuwere woning, mensen die al lang in

¹ Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Manuscript in voorbereiding. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

Garijp wonen en mensen 'van buitenaf'. Om iedereen in het dorp mee te krijgen en daarmee de doelstelling van 85-90% deelnemers te behalen, zal daarom met al deze verschillende groepen rekening gehouden moeten worden.

In totaal hebben 133 mensen de vragenlijst ingevuld. Met betrekking tot leeftijd en andere demografische kenmerken kan de steekproef als grotendeels representatief beschouwd worden. In de steekproef bestaat 89% van de respondenten uit eigenaar-bewoners en is de gemiddelde leeftijd 50 jaar ($SD = 16.74$). In vergelijking met representatief is voor Garijp, deden aan het onderzoek relatief weinig mensen in de leeftijdscategorie 18-25 jaar en 40-45 jaar mee, en er deden meer mannen dan vrouwen mee.

In de resultaten zien we inderdaad terug dat de sociale cohesie in het dorp hoog is. Op alle vijf factoren die sociale invloed meten (verbondenheid, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling, onderling vertrouwen, lidmaatschap bij verenigingen) wordt hoog gescoord. In het bijzonder het onderling vertrouwen (89% heeft vertrouwen in buurtgenoten) en het sociaal netwerk (86% kent 12 mensen of meer) scoren hoog. Meer dan de helft van de mensen is lid van een vereniging (57%). Daarnaast is de verbondenheid van mensen met de buurt hoog; gemiddeld wonen respondenten 27.8 jaar in Garijp en het grootste gedeelte van de mensen wil het liefst voor altijd in het dorp blijven wonen. Daarnaast valt op dat er ook een relatief grote groep mensen is die nog maar kort (0-5 jaar) in Garijp woont. Deze groep bewoners is wellicht minder bij het project betrokken en vormt om die reden een aandachtspunt, vooral omdat zowel in de interviews als in de vragenlijst wordt gesuggereerd dat er een tweedeling is tussen mensen die al lang in Garijp wonen en mensen die de afgelopen jaren van buiten de provincie naar Garijp zijn verhuisd.

Mensen in Garijp vinden duurzaamheid in het algemeen en van de eigen buurt belangrijk. Veel mensen hebben al verduurzamingsmaatregelen genomen, maar kennis over het onderwerp is niet bijzonder groot. Daarnaast zien we redelijk lage scores voor de subjectieve norm (de mate waarin men druk van buitenaf ervaart en denkt dat anderen in de buurt duurzaamheid een belangrijk onderwerp vinden). Op de ervaren controle over de te nemen maatregelen wordt iets boven het midden van de schaal gescoord, evenals de locus of control (de mate waarin men denkt dat het eigen handelen invloed heeft op het oplossen van het probleem). Op deze individuele factoren zien we ook verschillen tussen groepen, waarbij mensen met een hoger inkomen- en opleidingsniveau hoger scoren op de items attitude, kennis en waargenomen gedragscontrole. De verantwoordelijkheid voor de energietransitie wordt het meest toegeschreven aan de Rijksoverheid. Hierbij speelt wellicht een rol dat er relatief veel oude woningen in Garijp staan, waarvan de verduurzaming technisch ingewikkeld en kostbaar is. Hierbij verwachten mensen een oplossing van de Rijksoverheid.

De bekendheid van het project Aardgasvrij Garyp is groot te noemen: alle respondenten kennen het project en 67% is op de hoogte van de activiteiten. Eigenaar-bewoners en oudere bewoners blijken vaker op de hoogte zijn van de activiteiten van het project Aardgasvrij Garyp dan jongere bewoners en mensen met een huurwoning. De persoonlijke betrokkenheid bij het onderwerp scoort bovengemiddeld. De bereidheid om zelf bij te dragen aan de verduurzaming van het dorp is daarentegen niet bijzonder groot te noemen, aangezien mensen verdeeld reageren op de vraag of ze mee willen helpen (ongeveer een derde van de mensen wil niet meehelpen, een derde wil dit misschien en een derde wil wel meehelpen). Wat hierin wellicht een rol speelt is dat mensen denken dat meehelpen betekent dat zij een aanzienlijke financiële investering moeten doen, wat in de open antwoorden verschillende keren genoemd is en blijkbaar als belemmering beschouwd wordt. Onder de groep mensen die aangeeft niet mee te willen helpen met de verduurzaming, bevinden zich relatief veel mensen met een lager inkomen en mensen met een huurwoning.

Aanbevelingen voor de wijkaanpak

- Om de komende jaren op te kunnen schalen met het aantal deelnemende huishoudens, is het van belang om voldoende aan te sluiten bij de voorwaarden en belemmeringen van verschillende groepen mensen. Voor eigenaren van oude, vooroorlogse woningen speelt dat zij beperkte financiële mogelijkheden zien om de kostbare renovatie tot aardgasvrij uit te voeren, de subsidie is hiervoor niet toereikend. Om deze groep mee te krijgen kan gedacht worden aan het uitvoeren kosteneffectieve

maatregelen in plaats van helemaal aardgasvrij. Ook de groep bewoners van een huurwoning is niet betrokken. Vanuit het oogpunt van inclusiviteit (het is een project van en voor het hele dorp) is het aan te bevelen om ook huurders op hun eigen manier te laten participeren in het project. Ouderen zijn relatief het minst betrokken bij het project, waarvoor ze vaak als reden geven dat zij de verduurzaming vanwege hun leeftijd liever overlaten aan volgende generaties. Overigens valt bij jongere generaties eveneens winst te behalen in de betrokkenheid bij het project. Tenslotte is er nog een groep bewoners die zich weinig betrokken voelt bij het project, bestaande uit mensen die relatief kort in Garijp wonen en niet in de omgeving zijn opgegroeid. Zowel deze bewoners zelf als de mensen die al langer in Garijp wonen zijn zich bewust van deze tweedeling. Om na de koplopers, ook de massa mee te krijgen, zal aan de overwegingen van deze groepen aandacht besteed moeten worden, in eerste instantie door met deze mensen in gesprek te gaan.

- De sociale cohesie in het dorp wordt als één van de belangrijkste succesfactoren gezien. Wat betreft participatie zien we dat de bekendheid van het initiatief hoog is onder de respondenten. De bereidheid om mee te helpen met de verduurzaming scoort echter veel lager. Een aandachtspunt is om ervoor te zorgen dat de bekendheid van het project zich ook gaat vertalen naar het actief meedoen met het project. Het lijkt erop dat de respondenten 'meehelpen' associëren met een financiële investering, wat als een belemmering wordt ervaren. Aangezien er in het project inderdaad een forse eigen investering van bewoners gevraagd wordt, verdient het aanbeveling om met deze groep in gesprek te gaan over wat zij haalbaar achten en op welke manier zij wel in het project zouden willen participeren. Vooral de lage inkomensgroep, die gebaat zou zijn met een energiezuinige woning, zou in het bijzonder aandacht moeten krijgen.
- Onder de groep mensen die aangeeft niet mee te willen helpen, bevinden zich relatief veel lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen. De groep neezeggers geeft ook vaker aan duurzame energie minder belangrijk te vinden, heeft minder kennis over duurzame energie, kent het project minder goed en ervaart minder controle over de te nemen maatregelen. Om deze groep mee te krijgen zal beter ingespeeld moeten worden op de specifieke behoeftes van deze groep. Aandachtspunten zijn hierbij interesse in het onderwerp, het kennisniveau en de nut en noodzaak van verduurzaming. Het gebrek aan ervaren controle kan verbeterd worden door mensen meer handelingsperspectief te geven en/of te kijken naar welke maatregelen haalbaar worden geacht en/of welke ondersteuning men nodig heeft.
- Het beschikbare sociaal kapitaal in Garijp zou nog beter ingezet kunnen worden door het gesprek tussen bewoners te stimuleren. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er vooral lage scores op de subjectieve norm zijn gegeven. Verdere inspectie wees uit dat de bewoners denken dat buurtgenoten duurzaamheid belangrijk vinden, maar dat er nauwelijks met elkaar over wordt gesproken. Aangezien subjectieve norm een belangrijke voorspeller is om over te gaan tot actie, is het waardevol om het gesprek over duurzaamheid tussen bewoners te faciliteren en stimuleren. De al bestaande onderlinge verbondenheid en de positieve attitude over duurzaamheid zullen succesfactoren zijn bij het gezamenlijk zoeken naar oplossingen.

Inhoudsopgave

Management samenvatting.....	4
Samenvatting van de resultaten	4
Aanbevelingen voor de wijkaanpak	5
Voorwoord.....	9
1. Introductie	10
1.1. Over het dorp Garijp.....	10
1.2. Doel en beoogd resultaat	11
1.3. Methode	11
1.4. Leeswijzer	12
2. Resultaten.....	13
2.1. Beschrijving van de steekproef	13
2.1.1. Demografische factoren	13
2.1.2. Attitude	15
2.1.3. Kennis over het onderwerp	16
2.1.4. Verantwoordelijkheid.....	16
2.1.5. Invloed (locus of control en waargenomen controle).....	17
2.1.6. Subjectieve norm	18
2.1.7. Veranderfase	18
2.1.8. Verbondenheid.....	18
2.1.9. Sociaal netwerk.....	20
2.1.10. Onderlinge uitwisseling	20
2.1.11. Lidmaatschap bij verenigingen.....	20
2.1.12. Vertrouwen.....	21
2.1.13. Eerdere successen en problemen	22
2.1.14. Bekendheid initiatief.....	22
2.1.15. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid	23
2.2. Verschillen tussen koop- en huurwoningen.....	24
2.3. De rol van leeftijd	26
2.3.1. Attitude.....	26
2.3.2. Kennis	26
2.3.3. Sociaal netwerk.....	27
2.3.4. Woonduur en verwachte woonduur.....	27
2.3.5. Bekendheid project Aardgasvrij Garijp	28

2.4.	De rol van inkomen en opleidingsniveau.....	28
2.4.1.	Inkomen	28
2.4.1.1.	Kennis.....	29
2.4.1.2.	Verantwoordelijkheid.....	29
2.4.1.3.	Waargenomen gedragscontrole.....	30
2.4.1.4.	Bekendheid project Aardgasvrij Garyp.....	30
2.4.1.5.	Persoonlijke betrokkenheid en bereidheid	30
2.4.2.	Opleiding.....	31
2.4.2.1.	Attitude.....	31
2.4.2.2.	Kennis.....	31
2.4.2.3.	Verantwoordelijkheid.....	32
2.4.2.4.	Waargenomen gedragscontrole.....	32
2.4.2.5.	Persoonlijke betrokkenheid en bereidheid	32
2.5.	Samenvatting van de resultaten.....	33
2.5.1.	Algemeen beeld	33
2.5.2.	Verschillen tussen bewoners van een huur- en koopwoning	34
2.5.3.	Verschillen tussen leeftijdsgroepen.....	34
2.5.4.	Verschillen tussen inkomensgroepen en opleidingsniveaus	34
3.	Interviews wijkstakeholder: samenvatting	36
3.1.	Demografische factoren	36
3.2.	Stakeholders	36
3.3.	Historische context.....	37
3.4.	Betrokken groepen.....	37
3.5.	Motivaties en attitude	37
3.6.	Sociale cohesie.....	37
4.	Conclusies en aanbevelingen.....	39
4.1.	Algemene conclusies	39
4.2.	Aanbevelingen voor de wijkaanpak.....	40
4.3.	Aanbevelingen voor vergelijkend onderzoek tussen wijken	42

Voorwoord

Dit project is in de periode november-december 2020 uitgevoerd door onderzoekers van het lectoraat 'Communication, Behaviour & the Sustainable Society' van de Hanzehogeschool Groningen. Vanuit het lectoraat wordt onder andere gewerkt aan gedragsverandering ten behoeve van de energietransitie. Onder invloed van recent overheidsbeleid is er de afgelopen jaren meer aandacht gekomen voor de wijkgerichte energietransitie. Of het nu gaat om het grootschalig aanpakken van isolatie, of over het aardgasvrij maken van woningen, het uitgangspunt is vaak om dit collectief binnen een complex, buurt of wijk op te zetten. Met een benadering die niet meer gericht is op bepaalde groepen, bijvoorbeeld woningeigenaren, maar op een geografisch gebied, hebben we te maken met diverse typen bewoners waarvan verwacht wordt dat ze gezamenlijk participeren in het project. Sociaal gezien kan dit een grote uitdaging zijn omdat elke groep zijn eigen voorkeuren, wensen en behoeften heeft. Een eerste stap naar een aanpak voor de wijkgerichte energietransitie is daarom om eerst goed zicht te krijgen op deze verschillende groepen en op de interactie tussen de bewoners. Bij een gezamenlijk project is het niet alleen van belang dat we individuele bewoners aan kunnen spreken, maar dat we ook het sociaal kapitaal in de wijk kunnen benutten om met bewoners een gezamenlijk project op te zetten. Dit onderzoek is een eerste stap, en daarmee ook een verkenning, van welke sociale factoren een wijk typeren en hoe die vertaald kunnen worden naar een passende wijkaanpak.

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de financiële ondersteuning vanuit de Topsector Energie. Dit onderzoek is onderdeel van het project Integrale Energietransitie Bestaande Bouw dat wordt gefinancierd vanuit de Meerjarig Missie gedreven Innovatie Programma's (MMIP's) van de Topsector Energie. Het consortium met ruim 125 deelnemende partijen richt zich op ontwikkeling betaalbare en gebruikersvriendelijke renovatieconcepten.

9

Naast deze rapportage over Garijp is ook een rapportage over Paddepoel verschenen: Elbert, S.P., Bouw, K., & Wiekens, C. J., 2021. Sociale factoren in de wijkaanpak: Paddepoel, rapportage data-analyse. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen.

We willen het projectteam van Aardgasvrij Garyp van harte bedanken voor hun medewerking aan dit onderzoek. Ten slotte willen we Eline Arkema, Claudia Brouwer, Lara Engelsman en Jelmer Steenbeek bedanken voor hun bijdrage aan de uitvoering van het onderzoek.

1. Introductie

Om in een wijk of dorp een duurzaam energieproject succesvol te voltooien, zal er draagvlak moeten zijn onder bewoners. Bovendien zou bij het uitvoeren van een gezamenlijk project, voldoende sociaal kapitaal beschikbaar moeten zijn, bijvoorbeeld wat betreft kennis van mogelijke technische oplossingen, financieringsmogelijkheden en beleidsmatige en juridische kaders en/of een sociaal netwerk waaruit dergelijke kennis geput kan worden. Met andere woorden: er moet een sociale infrastructuur zijn waarop voortgeborduurd kan worden. Om de sociale factoren in kaart te brengen die draagvlak en participatie kunnen voorspellen, waarop uiteindelijk een succesvolle aanpak gebaseerd kan worden, is het huidige exploratieve onderzoek verricht in het dorp Garijp in Friesland. In dit onderzoek hebben we aan de hand van een vragenlijst (en interviews) verschillende sociale factoren in kaart gebracht en gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de factoren en de bereidheid om te participeren in de lokale energietransitie. Er zal naar alle groepen in de wijk worden gekeken, bijvoorbeeld op basis van leeftijd en sociaaleconomische status (SES), omdat het belangrijk is om alle groepen mee te krijgen in de energietransitie. Op basis van dit exploratieve onderzoek kunnen vervolgens aandachtspunten meegegeven worden voor het succesvol opzetten van een duurzaam energieproject.

Aan de hand van literatuur en voorgaand onderzoek is een theoretisch model opgesteld met verschillende categorieën van sociale factoren waarvan verwacht wordt dat ze van invloed zijn op bewonersparticipatie bij een duurzaam energieproject. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel². De volgende sociale factoren zijn op basis van dit model in kaart gebracht:

- Demografische factoren: leeftijd, inkomen, opleidingsniveau, beroepssector, dagelijkse hoofdactiviteiten;
- Individuele factoren: kennis duurzame energie, attitude ten opzichte van de energietransitie, verantwoordelijkheid voor de energietransitie, locus of control, waargenomen controle, subjectieve norm, veranderfase.
- Sociale invloed: verbondenheid met de buurt, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling tussen bewoners, betrokkenheid bij verenigingen, onderling vertrouwen.
- Sociaal-culturele en historische context: institutioneel vertrouwen, eerdere gezamenlijke successen, sociaal-fysieke infrastructuur.
- Participatie: bekendheid initiatief, persoonlijke betrokkenheid, bereidheid om mee te helpen.

1.1. Over het dorp Garijp

Het dorp Garijp ligt in de gemeente Tytsjerksteradiel in de provincie Friesland. Het dorp telt totaal zo'n 645 huishoudens. De woningvoorraad bestaat uit grotendeels grondgebonden koopwoningen uit diverse bouwperiodes; de oudste dateren van voor 1900 en de nieuwste van na 2005. In de dorpskern staan de oudste woningen, afgewisseld met nieuwere woningen. Rondom de dorpskern is het dorp meermalen uitgebreid, waardoor er woningen uit de jaren '60 en '70, en de jaren '80 en '90 zijn. Daarnaast is er een buitengebied met vooral vrijstaande woningen die verder van de dorpskern afliggen. Voor dit onderzoek hebben we getracht een representatieve steekproef te trekken uit deze verschillende woningen in de dorpskern, omliggende nieuwere buurten en het buitengebied.

² Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Manuscript in voorbereiding. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

Garijp is een proeftuin binnen het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waar de gemeente een subsidie heeft ontvangen voor het aardgasvrij maken van een groot deel van de woningen in het dorp. Het doel is om 80-90% van de woningen voor eind 2023 all-electric te maken³. De gemeente en de lokale energiecoöperatie werken hierin nauw samen. Het proeftuingeld wordt aan bewoners ter beschikking gesteld in de vorm van een subsidie voor het renoveren van hun woning. Eind 2020 hebben 42 mensen hun woning dankzij deze subsidie aardgasvrij gemaakt.

1.2. Doel en beoogd resultaat

Het doel van dit onderzoek was om aan de hand van een set sociale factoren, een sociale schets van het dorp Garijp te geven. Dit onderzoek is onderdeel van een breder project, waarbij dezelfde vragenlijst ook in een aantal andere wijken is uitgezet. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van deze sociale factoren, inzicht te krijgen in wat ervoor zorgt dat een wijk of dorp succesvol stappen kan zetten in de energietransitie. Voor individuele wijken levert dit inzichten op in sterke en zwakke punten van de wijk. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Aan het eind van dit onderzoek doen we dan ook aanbevelingen voor de wijkaanpak in Garijp. Daarnaast levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor een succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

Het dorp Garijp is de tweede wijk waarin deze sociale aspecten op een gestructureerde wijze zijn onderzocht. Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling van gunsten en onderling vertrouwen). Ook relaties tussen deze constructen en verschillen tussen groepen worden geanalyseerd. In tegenstelling tot de eerste wijk, Paddepoel-Noord in de stad Groningen, hebben we er in Garijp voor gekozen om de geografische verschillen binnen het dorp niet te analyseren. Het gehele dorp wordt als beoogd projectgebied gezien, waardoor er op basis van sociale kenmerken geen selectie meer plaats hoeft te vinden van gebieden die tot het projectgebied behoren. Daardoor is het minder relevant om naar dergelijke verschillen te kijken. In de eerste plaats zullen we ons in de breedte oriënteren op de sociale factoren. Daarnaast zullen we verschillende groepen vergelijken met betrekking tot leeftijd en sociaaleconomische status (inkomen en opleidingsniveau). Dit kan inzicht geven in welke groepen eventueel minder gemakkelijk meekomen in de energietransitie.

1.3. Methode

Er is een vragenlijst ontwikkeld om de sociale factoren in kaart te brengen. Deze factoren zijn aan de hand van literatuur geselecteerd en vervolgens geoperationaliseerd en waar nodig aangepast voor de specifieke context van het huidige onderzoek. Er was een digitale vragenlijst beschikbaar voor respondenten, welke zowel via een QR-code als via een link kon worden ingevuld. De resultaten zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS (versie 27), waarbij zowel descriptieve als inferentiële statistiek gebruikt is. Ter aanvulling zijn er twee semigestructureerde interviews gehouden met wijkstakeholders.

De totale benodigde steekproef bestaat op basis van een totaal van 645 woningen uit 241 respondenten (betrouwbaarheidsinterval 95%, foutmarge 5%). Ondanks dat nagenoeg alle adressen meermalen zijn bezocht, bestond de uiteindelijke respons uit 133 respondenten. Dit is niet voldoende voor een betrouwbaarheidsinterval van 95%, maar voldoet wel aan het minimum voor een betrouwbaarheidsinterval van 90%. Er zijn vooraf clusters opgesteld van gelijksoortige woningen binnen eenzelfde bouwperiode. Binnen deze clusters zijn respondenten in de periode november-december 2020 huis-aan-huis benaderd tot een representatieve respons was bereikt. Het totaal aantal respondenten bedroeg 133, waarvan 54% de vragenlijst via de link heeft ingevuld, de overige 46% heeft hiervoor de QR-code gebruikt.

³ Gemeente Tytsjerksteradiel, 2018. Aardgasvrij Garijp, Energietransitie naar Aardgasvrij Wonen. Uitvoeringsplan aanvraag PAW.

1.4. Leeswijzer

Dit rapport geeft de resultaten weer van de vragenlijst over sociale factoren in het dorp Garijp te Friesland. Het rapport is als volgt opgebouwd: Eerst geven we per factor het algemene beeld voor het gehele dorp weer (paragraaf 2.1), vervolgens analyseren we de verschillen tussen bewoners van huur- en koopwoningen (paragraaf 2.2), de verschillen tussen verschillende leeftijdscategorieën (paragraaf 2.3), en ten slotte de relatie tussen inkomen en opleidingsniveau en de sociale factoren (paragraaf 2.4). De resultaten van het onderzoek zijn gestaafd met een stakeholder uit het dorp, waar een interview mee is gehouden (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 worden de conclusies van de data-analyse beschreven en worden aanbevelingen gedaan voor de wijkaanpak.

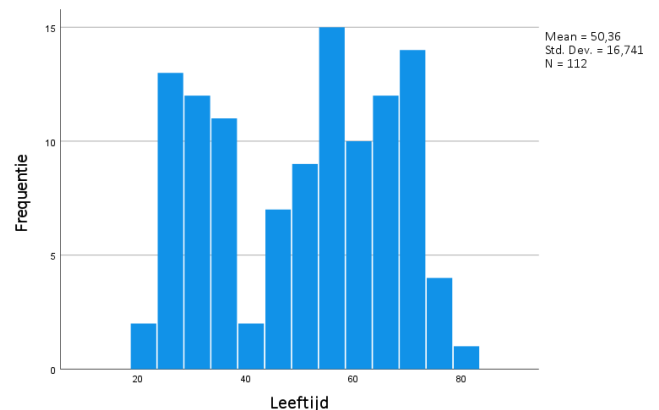
2. Resultaten

2.1. Beschrijving van de steekproef

De steekproef bestaat uit 133 proefpersonen. Hiervan hebben 115 proefpersonen de vragenlijst volledig ingevuld en 18 proefpersonen hebben de vragenlijst deels ingevuld. De onvolledig ingevulde vragenlijsten zijn wel meegenomen in de analyses, omdat ze belangrijke informatie kunnen geven over de steekproef. Om een betrouwbaar beeld te geven van de steekproef zijn de gemiddelden van de gehele steekproef steeds vergeleken met de steekproef waarbij de onvolledige vragenlijsten verwijderd zijn. Hier zijn geen noemenswaardige verschillen in naar voren gekomen.

2.1.1. Demografische factoren

De steekproef bestaat uit 40 vrouwen en 70 mannen. Vijf respondenten geven aan geen van beide te zijn of het liever niet te willen vermelden. 18 respondenten hebben geen antwoord op deze vraag gegeven. De gemiddelde leeftijd is 50 jaar ($SD = 16.74$). In Figuur 1 is de spreiding van leeftijd te zien, waarbij twee pieken kunnen worden waargenomen, namelijk in de categorieën 25-34 jaar en 55-74 jaar. Dit is niet helemaal representatief voor het dorp: op basis van de cijfers van het CBS zien we dat de kleinste groep bewoners bestaat uit de jongste leeftijdscategorie 15-24 jaar (12%) en de grootste groep uit de leeftijdscategorie 45-64 (28%)⁴.

Figuur 1. De verdeling van leeftijd in de steekproef.

Een open vraag is gesteld over de culturele achtergrond van de respondenten. De groep mensen die hun belangrijkste culturele achtergrond als 'Fries' beschouwt (21%) is ongeveer even groot als de groep die zichzelf als 'Nederlands' beschouwt (23%). Ook worden er enkele verwijzingen naar religie of andere waarden (bijvoorbeeld 'er voor elkaar zijn', 'voortrekker') en beroepen en hobby's (bijvoorbeeld 'verpleegkundige' of 'sport en muziek') gevonden.

Wat betreft dagelijkse activiteiten is 47% werkend, is 14% zelfstandig ondernemer en is 20% gepensioneerd. Dit is redelijk in lijn met het landelijk gemiddelde. Verder geeft 21% van de ondervraagden aan het huishouden en/of de zorg voor de kinderen als belangrijkste dagelijkse activiteit te hebben. De vraag over de sector waar mensen in werken of in hebben gewerkt laat een gevarieerd beeld zien, maar het merendeel geeft aan te werken in de gezondheidszorg/ welzijn (20%), techniek, productie en bouw (16%) en handel, financiële dienstverlening en administratie (16%). Ongeveer een derde (35%) van de respondenten geeft aan hoogopgeleid te zijn (hbo (29%)/ universiteit (6%)) en 31% geeft aan een mbo-opleiding te hebben afgerond. Ook het inkomen ligt voor het grootste gedeelte van de steekproef (38%) boven modaal. Ten slotte heeft het merendeel van de ondervraagden een koopwoning (89%). Voor een volledig overzicht van de demografische gegevens van de steekproef, zie Tabel 1.

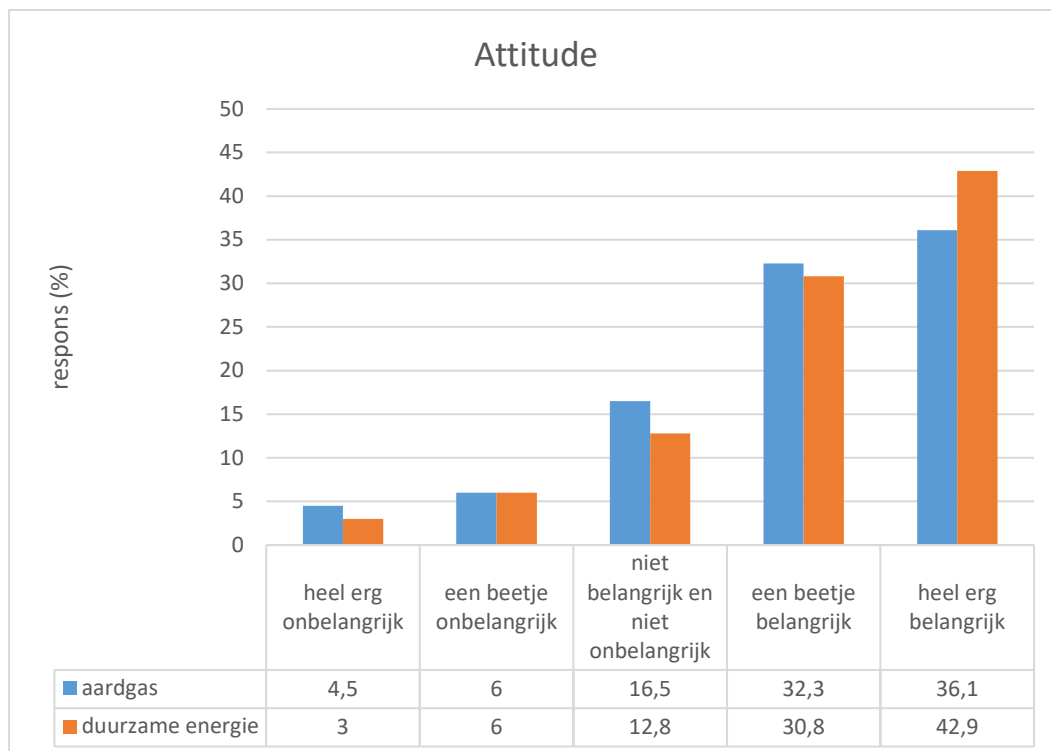
⁴ CBS, 2020. Kerncijfers wijken en buurten 2019. Beschikbaar op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/31/kerncijfers-wijken-en-buurten-2019>.

Tabel 1 Demografische factoren steekproef (n = 133)

Variabelen	n	Range	M	SD
Leeftijd (M ± SD)	112	21-83	50.4	16.74
Variabelen	n	%		
<i>Geslacht</i>				
Vrouw	40	30		
Man	70	53		
Geen van beide/ zeg ik liever niet	5	4		
Missing	18	14		
<i>Soort woning</i>				
Koopwoning	118	89		
Sociale huurwoning	8	6		
Particuliere huurwoning	7	5		
<i>Hoogst voltooide opleiding</i>				
Lager beroepsonderwijs (lbo, lts, lhno, vmbo)	16	12		
Middelbaar beroepsonderwijs (mulo, mbo)	41	31		
Voortgezet onderwijs (mms, hbs, havo, vwo, gymnasium)	12	9		
Hoger beroepsonderwijs (hbo)	38	29		
Universiteit	8	6		
Onbekend	18	14		
<i>Bruto jaarinkomen</i>				
Beneden modaal (< 36.500 euro)	17	13		
Rond modaal (ca. 36.500 euro)	23	17		
Boven modaal (> 36.500 euro)	51	3		
Weet ik niet	7	5		
Zeg ik liever niet	16	12		
Ontbrekend	19	14		
<i>Belangrijkste culturele achtergrond</i>				
Nederlands	31	23		
Fries	28	21		
Religie	7	5		
Weet ik niet/heb ik niet	11	8		
Overig	17	14		
<i>Dagelijkse activiteiten (meerdere antwoorden mogelijk)</i>				
Ik studeer aan een onderwijsinstelling	5	4		
Ik werk in een betaalde baan	63	47		
Ik ben zelfstandig ondernemer	19	14		
Ik doe vrijwilligerswerk	21	16		
Ik doe het huishouden/zorg voor de kinderen	28	21		
Ik verricht mantelzorg	15	11		
Ik ben gepensioneerd	27	20		
Ik ben werkzoekend of zit in de ziektewet	1	1		
Anders	5	4		

2.1.2. Attitude

De attitude ten opzichte van de energietransitie is in de vragenlijst gemeten aan de hand van twee vragen die door de respondenten zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (heel erg onbelangrijk) tot en met 5 (heel erg belangrijk). In de eerste vraag werd gevraagd naar hoe belangrijk men het bevorderen van duurzame energie in Nederland vindt, in de tweede naar hoe belangrijk men het streven om minder aardgas te gebruiken vindt. Op beide vragen wordt gemiddeld iets boven het midden van de schaal gescoord ($n = 127$, $M = 3.84$, $SD = 1.27$ en $M = 3.78$, $SD = 1.23$, respectievelijk), dus tussen de antwoordmogelijkheden 3 (niet belangrijk en niet onbelangrijk) en 4 (een beetje belangrijk) in. Er geven meer mensen een hoge score op attitude dan een lage score. Voor beide vragen geldt dat ongeveer de helft van de mensen het 'heel erg belangrijk' vindt. Het stimuleren van duurzame energie wordt vaker 'heel erg belangrijk' gevonden dan het verminderen van de afhankelijkheid van aardgas. Zo'n 10% van de respondenten vindt duurzame energie niet belangrijk. Zie Figuur 2 voor een verdeling van de scores op attitude.

Figuur 2. Attitude

Bij de toelichting op de eerste vraag, 'hoe belangrijk vindt u het bevorderen van duurzame energie in Nederland', antwoorden veruit de meeste mensen dat ze het belangrijk vinden vanwege het milieu, het klimaat en de leefbaarheid van de aarde voor toekomstige generaties. Ook wordt het opraken van fossiele brandstoffen vaak genoemd. Een aantal respondenten noemt de aardbevingsproblematiek in Groningen. Onder de mensen die aangaven het bevorderen van duurzame energie minder belangrijk te vinden, zegt het grootste deel zich er niet mee bezig te houden of het te duur te vinden. Zo antwoordt een respondent: "Omdat de kosten gigantisch stijgen voor de bewoners voor een minimaal resultaat". Ook zijn er mensen die aangeven dat Nederland weinig impact kan hebben op wereldschaal: "Vraag mij soms af wat wij als het kleine Nederland willen bereiken tegen de andere veel grotere landen". Een aantal respondenten geeft aan niet te geloven in de ideeën die er nu zijn: "Duurzaamheid is de toekomst, echter de manier waarop is momenteel niet haalbaar of logisch". Daarnaast zijn er ook mensen die meer geloven in het aanpakken van het consumptiegedrag: "Ik denk dat het consumptiegedrag van de mensen vele malen belangrijker is om aan te pakken dan voor duurzame energie te gaan".

Verreweg de meeste mensen die de vraag: 'Wat vindt u van het streven om minder aardgas te gebruiken in Nederland?' positief beantwoordden, geven het milieu en de aardbevingsproblematiek in Groningen als toelichting. Daarnaast geven de meeste mensen die de vraag negatief beantwoordden aan dat aardgas een schone energiebron is en dat er nog geen beter alternatief is.

2.1.3. Kennis over het onderwerp

Het kennisniveau op het gebied van duurzame energie wordt in de vragenlijst op drie manieren gemeten. De eerste vraag betreft een open vraag uit welke energiebronnen volgens de respondent de Nederlandse energievoorziening momenteel bestaat, waarbij het aantal goede antwoorden (alle energiebronnen die in Nederland worden gebruikt voor centrale energievoorziening) geteld is. Het gemiddeld aantal goede antwoorden bedraagt 3.7 ($SD = 2.03$), de spreiding loopt van 0-8 goede antwoorden, waarbij 20% van de respondenten zes antwoorden of meer goed heeft en 46% heeft 0-3 antwoorden goed.

De tweede vraag gaat over het inschatten van het percentage duurzame energie op dit moment in Nederland (het goede antwoord is ca. 8,6%⁵). Het gemiddelde percentage dat mensen toeschrijven aan duurzame energie is 28%, met een standaarddeviatie van 15.91 (de spreiding is antwoorden is dus groot).

De derde vraag betreft vier items met een vijfpuntschaal, die loopt van 1 (helemaal onbekend) tot en met 5 (helemaal bekend), waarin werd gevraagd naar de bekendheid met vier specifieke technieken voor duurzame energie (zonnepanelen, warmtenet, warmtepomp, biomassaketel). Gemiddeld wordt hier 3.48 ($SD = 0.93$, $n = 127$) op gescoord, dus tussen de antwoordmogelijkheden 'neutraal' en 'een beetje bekend' in. Er bestaan verschillen tussen de technieken, waarbij mensen het meest bekend zijn met zonnepanelen ($M = 4.56$, $SD = 0.71$), gevolgd door de warmtepomp ($M = 3.87$, $SD = 1.18$). De respondenten zijn het minst bekend met het warmtenet ($M = 2.76$, $SD = 1.44$) en de biomassaketel ($M = 2.73$, $SD = 1.45$). De antwoorden op bekendheid met zonnepanelen en de warmtepomp kennen vooral een links scheve verdeling ($skewness_{zonnepanelen} = -2.39$, $SE = 0.22$; $skewness_{warmtepomp} = -1.00$, $SE = 0.22$); er zijn relatief veel mensen die aangeven een beetje of helemaal bekend met deze technieken te zijn.

Over het algemeen valt uit deze drie vragen te concluderen dat mensen niet opvallend veel kennis hebben over duurzame energie. Met name de percentage-vraag laat zien dat mensen dit moeilijk in kunnen schatten. De bekendheid met bepaalde duurzame technieken is afhankelijk van de techniek waarnaar wordt gevraagd.

2.1.4. Verantwoordelijkheid

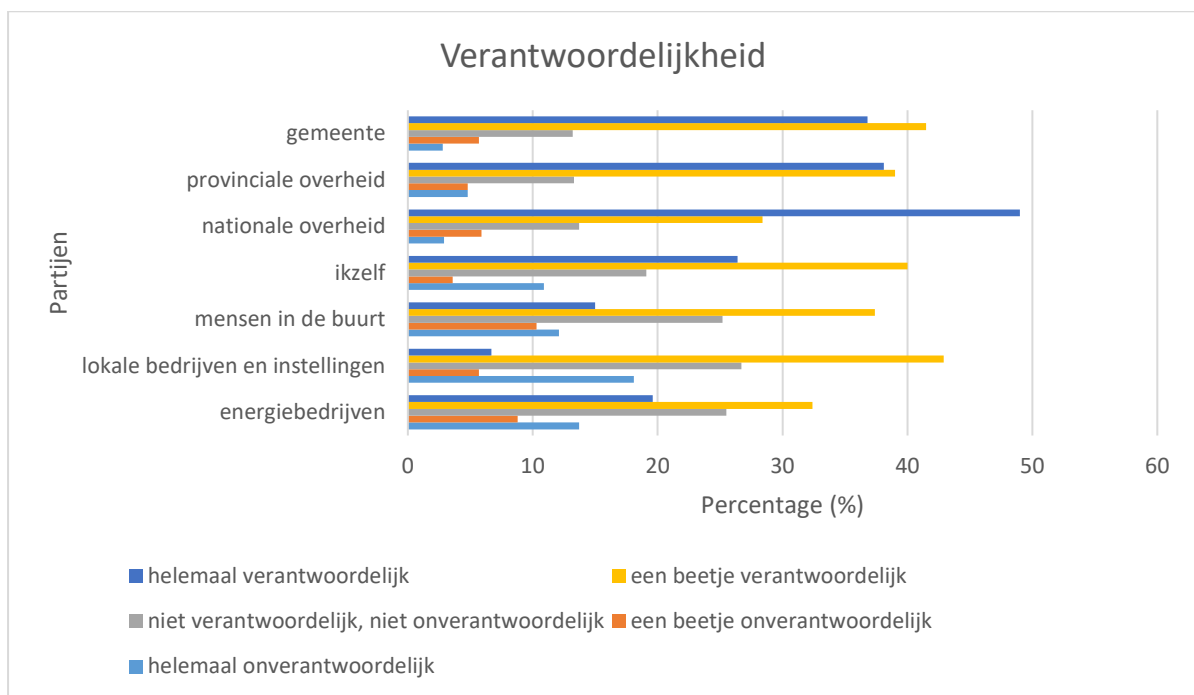
Er is gevraagd naar wie verantwoordelijk is voor de verduurzaming van het dorp. De mate waarin bewoners zichzelf of de dorpsbewoners verantwoordelijk achten, zal positief bijdragen aan de mate waarin bewoners zelf bij willen dragen aan de verduurzaming van het dorp. Dit aspect is gemeten met zeven stellingen die gaan over wie de verantwoordelijkheid zou moeten nemen voor de verduurzaming van het dorp. De stellingen moesten worden beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal niet) tot en met 5 (helemaal wel), met "weet ik niet" als extra optie. Deze kunnen ingedeeld worden in extern (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) vs. intern (mensen in de buurt, ikzelf). Hierbij kan er ook gedacht worden aan andere indelingen, bijv. communities (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, en mensen in de buurt) en overheid (nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) en de eigen verantwoordelijkheid als los item. Alle items correleren significant en positief met elkaar.

Figuur 3 geeft de verdeling van de verantwoordelijkheid tussen de partijen weer. Uit de grafiek is af te lezen dat de meeste verantwoordelijkheid wordt toegeschreven aan de overheden, en dan vooral aan de Rijksoverheid: bijna de helft van respondenten vindt dat de Rijksoverheid helemaal verantwoordelijk is voor de verduurzaming van Garijp. Er wordt minder verantwoordelijkheid toegeschreven aan lokale stakeholders, waarbij de lokale bedrijven en instellingen het minst verantwoordelijkheid worden gehouden ($M = 3.14$), en de respondenten zichzelf relatief het meest verantwoordelijk achten ($M = 3.67$), zie Tabel 1. Hoewel de community zelf minder vaak 'helemaal verantwoordelijk' wordt gehouden, vindt zo'n 30-40% van de mensen zichzelf, de mensen in de buurt en de lokale bedrijven en instellingen 'een beetje verantwoordelijk'.

⁵ Volgens cijfers van het CBS bedroeg het verbruik van hernieuwbare energie in 2020 8,6 procent van het finale energieverbruik. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/22/verbruik-hernieuwbare-energie-met-16-procent-gegroeid>

Tabel 1. Verantwoordelijkheid verduurzaming van het dorp

Variabelen	n	M	SD	% weet ik niet (n)
<i>Communities</i>				
Energiebedrijven	102	3.35	1.28	12 (14)
Lokale bedrijven en instellingen	105	3.14	1.21	10 (11)
Mensen in het dorp	107	3.33	1.21	8 (9)
Eigen verantwoordelijkheid	110	3.67	1.22	5 (6)
<i>Government</i>				
Nationale overheid	102	4.15	1.06	12 (14)
Provinciale overheid	105	4.01	1.07	10 (11)
Gemeente	106	4.04	0.99	9 (10)

Figuur 3. Verantwoordelijkheid verdeeld over 7 partijen: gemeente, provinciale overheid, nationale overheid, ikzelf, mensen in de buurt, lokale bedrijven en instellingen en energiebedrijven.

2.1.5. Invloed (locus of control en waargenomen controle)

De mate waarin mensen invloed denken te hebben bij het nemen van duurzame energiemaatregelen wordt gemeten met twee constructen: locus of control (het idee dat individuele acties invloed hebben op het geheel) en waargenomen controle (het idee zelf in staat te zijn om actie te ondernemen). Locus of control is gemeten met drie stellingen, op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (heel erg belangrijk) ($\alpha = .77$), waarbij een hoge score gepaard gaat met interne locus of control. Een voorbeelditem is: "Beslissingen die ik nu neem beïnvloeden de toekomst van de verduurzaming van mijn dorp". Gemiddeld wordt er 3.44 gescoord voor locus of control ($SD = 1.07$, $n = 116$), dus gemiddeld gezien zijn ze het niet oneens, maar ook niet eens met de stellingen en is de locus of control niet uitgesproken intern of extern. De scores zijn enigszins scheef verdeeld, waarbij vaker hogere scores werden gegeven. Voor waargenomen controle (vijf stellingen, op een vijfpuntschaal, $\alpha = .63$), wordt een soortgelijke score gegeven; $M = 3.38$, $SD = 0.86$ ($n = 116$). Een voorbeelditem is "ik heb voldoende kennis en middelen om maatregelen te nemen om mijn woning te verduurzamen". Gemiddeld scoren respondenten dus redelijk neutraal op deze schalen, waarbij respondenten zich iets vaker wel dan niet aan in staat te zijn om duurzame maatregelen te nemen.

Na de vragen over waargenomen controle kunnen mensen een toelichting geven. Hierbij wordt relatief vaak (35 keer) verwezen naar financiële redenen die een rol spelen bij het al dan niet verduurzamen van de woning. Daarnaast zijn er enkele verwijzingen naar andere situaties, bijvoorbeeld wanneer het huis al verduurzaamd is, en wanneer de woning niet geschikt is om van het aardgas af te gaan (bijvoorbeeld bij een oude woning). Er worden hier geen verwijzingen gemaakt naar het hebben van een huurwoning (waarschijnlijk omdat dit om relatief weinig respondenten gaat in de steekproef).

2.1.6. Subjectieve norm

Subjectieve norm geeft aan hoe gevoelig men is voor de mening van anderen en eventuele druk van buitenaf. Het wordt gedefinieerd als de mate waarin dorpsgenoten duurzaamheid belangrijk vinden en de mate waarin de respondenten beïnvloed worden door deze norm. Deze schaal bestaat uit vijf stellingen die zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) ($\alpha = .74$). De gemiddelde score op deze schaal is 2.43 ($SD = 0.79$, $n = 127$). De scores zijn rechtsscheef verdeeld, met meer lage dan hoge scores.

De subjectieve norm is dus relatief laag, dit betekent vooral dat er weinig druk van elkaar wordt ervaren. Wel is er op het eerste item ('Ik denk dat andere mensen in mijn buurt het belangrijk vinden') gemiddeld een relatief hoge score te vinden ($M = 3.76$, $SD = 0.81$, $n = 127$). Ze denken dus wel dat hun buurtgenoten het belangrijk vinden, maar er worden nauwelijks verwachtingen naar elkaar toe waargenomen en het wordt niet of nauwelijks met elkaar besproken.

2.1.7. Veranderfase

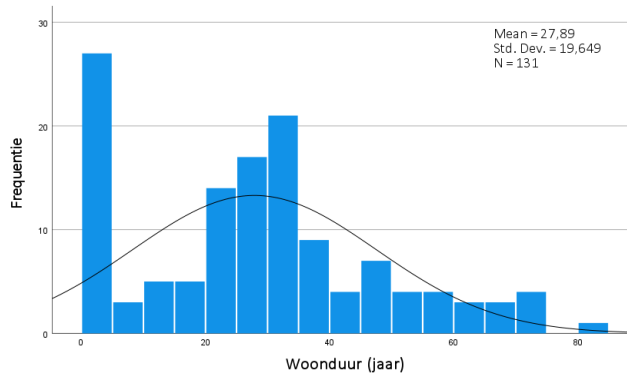
In de vragenlijst is ook gevraagd naar de al genomen maatregelen, en welke plannen men heeft om de woning zelf verder te verduurzamen. Hiervoor is gebruikt gemaakt van de theorie over 'stages of change', oftewel de veranderfase waarin men verkeert. Er worden 4 fases onderscheiden: actiefase, voorbereidingsfase, contemplatie fase, precontemplatie fase. Een groot deel van de mensen heeft al maatregelen genomen in de afgelopen vijf jaar (namelijk 68%, $n = 79$) en 32% geeft aan nog geen maatregelen te hebben genomen ($n = 37$). Binnen deze groep zien we dat de meeste respondenten (87%, $n = 32$) ook laag op de voorbereidingsfase scoort (fase 2 van gedragsverandering; deze mensen geven aan dat het (zeer) onwaarschijnlijk is dat ze binnen 1 jaar duurzame energiemaatregelen aan hun woning gaan ondernemen. Van deze 32 personen geeft vervolgens 72% van de respondenten aan dat het (zeer) onwaarschijnlijk is om ook binnen vijf jaar duurzame energiemaatregelen aan hun woning te nemen ($n = 23$). Deze groep kan aangemerkt zit daarmee in de precontemplatie fase van gedragsverandering (fase 4). De overige 9 personen zitten in de contemplatie fase (fase 3). Als er dus nog geen maatregelen zijn getroffen, is de kans relatief groot dat iemand in de laatste fase zit (precontemplatie) dan in de tweede (contemplatie) of derde (voorbereidingsfase).

Als we kijken naar de soort maatregelen, zien we dat mensen met subsidie hebben geïnvesteerd in isolatie (inclusief nieuw glas, 19 keer genoemd), zonnepanelen (15 keer genoemd), warmtepomp (14 keer genoemd) en de zonneboiler (2 keer genoemd). Ook zonder subsidie zijn isolatiemaatregelen genomen (20 keer genoemd) en zonnepanelen (15 keer genoemd) of een warmtepomp (1 keer genoemd) aangeschaft. Hier worden ook kleinere maatregelen genoemd, waaronder lampen vervangen voor ledlampen (4 keer genoemd) en koken op inductie (4 keer genoemd). Van de mensen die nog geen maatregelen hebben genomen, geeft de meerderheid als reden aan niet over financiële middelen te beschikken (16 keer genoemd), er niet mee bezig te zijn (3 keer genoemd) of een huurwoning te hebben (5 keer genoemd).

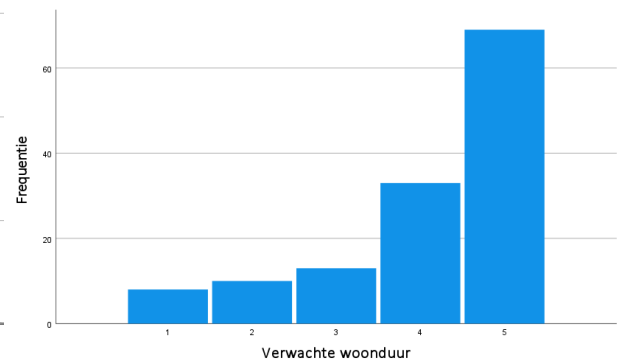
2.1.8. Verbondenheid

Met het construct 'verbondenheid' brengen we in kaart hoe groot de verbondenheid van de bewoners met de wijk is. Dat bestaat uit twee items, namelijk 1) hoelang respondenten al in de wijk wonen en 2) hoelang ze er nog van plan zijn te blijven wonen. De eerste vraag is een open vraag en de tweede vraag een multiple choice vraag met zes antwoordcategorieën (0-2 jaar; 2-5 jaar; 5-10 jaar; 10 jaar of langer, maar niet voor altijd; het liefst voor altijd; anders, namelijk).

Gemiddeld wonen respondenten 27.89 jaar in Garijp ($SD = 19.65$, $n = 131$). De spreiding is groot, er is een grote groep respondenten die nog maar kort in Garijp woont (0-5 jaar), een grote groep die tussen de 20 en 40 jaar in het dorp woont, en er zijn mensen die er al meer dan 60 jaar wonen (zie Figuur 4). Wat betreft de verwachte woonduur, geeft de grootste groep aan voor altijd in Garijp te blijven wonen (52%, $n = 69$) gevolgd door de groep die er 10 jaar of langer verwacht te blijven wonen maar niet voor altijd (25%, $n = 33$). Verder verwachten 13 respondenten er 5-10 jaar te wonen (10%), 10 respondenten 2-5 jaar (8%), en 8 respondenten 0-2 jaar (zie Figuur 5 voor de frequentieverdeling). De respondenten waarderen hun dorp gemiddeld met een 8.21 ($SD = 0.95$, $n = 132$). Er zijn overigens ook geen grote verschillen waar te nemen als de 17 respondenten die de vragenlijst niet volledig hebben ingevuld worden verwijderd.

Figuur 4. Spreiding woonduur ($n = 131$)

Figuur 5. Spreiding verwachte woonduur ($n = 133$)
 Noot. 1 = 0-2 jaar; 2 = 2-5 jaar; 3 = 5-10 jaar; 4 = 10 jaar of langer, maar niet voor altijd; 5 = het liefst voor altijd.

De bewoners van Garijp waarderen vooral de rustige woonomgeving (dit wordt door 90% van de mensen genoemd), gevolgd door groen/natuur (74%), sociaal/gezelligheid (65%) en de nabijheid van uitvalswegen (60%). In de open antwoorden worden ook vooral sociale aspecten genoemd (fijne burens, sociale controle) en daarnaast de centrale ligging van het dorp en de vele verenigingen. Van de voorzieningen in het dorp (in de vragenlijst werd aangegeven dat bewoners uit konden gaan van de pre-corona situatie), wordt het meeste gebruik gemaakt van de winkel(s). 36% van de mensen geeft aan dagelijks naar de winkel(s) te gaan en 56% van de mensen geeft aan wekelijks naar de winkel(s) te gaan. Verder is het dagelijks gebruik van voorzieningen een stuk lager. 23% van de mensen gaat wekelijks naar de kerk, 19% naar het dorps huis en 16% maakt wekelijks gebruik van de horeca. Bij het maandelijkse gebruik van voorzieningen worden vooral het dorps huis (23%), de winkels (22%) en de horeca (21%) genoemd. Het jaarlijkse gebruik van voorzieningen is vooral gericht op het dorps huis (35%) en de horeca (26%). In de open antwoorden wordt bij dagelijks gebruik het korfbalveld genoemd, bij wekelijks gebruik het sportveld, de tennisaccommodatie (door twee personen) en de voetbal. Bij maandelijks gebruik wordt de kapper genoemd.

Omdat het in een wijkaanpak van belang is om te weten op welke plekken verschillende groepen mensen het best bereikt kunnen worden, is gekeken van welke voorzieningen verschillende groepen het meest gebruik maken. De meeste mensen die regelmatig naar de kerk gaan, zijn ook actiever bij het dorps huis; 86% komt ook regelmatig in het dorps huis ten opzichte van 56% van de mensen die niet naar de kerk gaat. Van de mensen die regelmatig in het dorps huis komt, komen er aanzienlijk meer bij de school (27% vs. 5% van de mensen die niet in het dorps huis komt) en ook vaker in de horeca (20% vs 72% van de mensen die niet in het dorps huis komt). Dit is te verklaren door leeftijd: zowel de school als het dorps huis wordt het vaakst bezocht door mensen uit de leeftijdsgroep 35-44 jaar. Verder gaan er van de oudere leeftijdsgroepen (boven 45 jaar) meer mensen naar de kerk, terwijl jongere leeftijdsgroepen (25-45 jaar) vaker naar de horeca gaan.

Er is ten slotte gevraagd naar plekken in het dorp waar mensen elkaar voornamelijk treffen (dit is niet in Paddepoel Noord gevraagd). Vooral de winkel (veelal de Spar, de buurtwinkel) wordt vaak genoemd als plek waar mensen hun dorpsgenoten vaak treffen. Ook op straat, in het dorps huis en bij de sport (sportveld, sporthal, tennisbaan, sportkantine) worden vaak genoemd. Andere plekken die genoemd worden zijn thuis, de

horeca, de kerk, in de buurt bij activiteiten van de buurtvereniging, het Energiehuis, het schoolplein, bij de kinderopvang, in de speeltuin, bij de kapper, op het werk en bij de visboer. Respondenten konden bij deze vraag uitgaan van de situatie vóór de corona-crisis.

2.1.9. Sociaal netwerk

In actieve, betrokken wijken is het aantal contacten tussen bewoners groter dan in wijken waar buurtbewoners minder actief zijn. De grootte van het sociale netwerk in de buurt wordt gemeten met de vraag hoeveel mensen uit de buurt (inclusief burens) respondenten bij naam kennen. Grotendeels wordt er aangegeven dat men meer dan twaalf mensen in het dorp bij naam kent (86 %, $n = 114$). Daarnaast zijn er 7 mensen die aangeven 10-12 mensen bij naam te kennen (5%), 6 mensen kennen 7-9 mensen bij naam (5%), 6 mensen kennen 4-6 mensen bij naam (5 %).

Verder lijken de meeste respondenten tevreden over het aantal sociale contacten in het dorp. De meesten geven aan niet meer en niet minder sociale contacten te willen (77%, $n = 103$), gevolgd door de groep die een beetje minder sociale contacten hebben dan ze zouden willen (17%, $n = 23$). Een aantal respondenten geeft aan veel minder sociale contacten te hebben dan gewenst (2%, $n = 3$) en een aantal een beetje meer sociale contacten te hebben dan gewenst (2%, $n = 3$). Eén respondenten geeft aan veel meer sociale contacten te hebben dan gewenst. Door de corona-uitbraak geeft een merendeel aan een beetje minder sociale contacten te hebben in hun dorp dan voor de uitbraak (37%, $n = 50$). Daarnaast is er een aanzienlijke groep die aangeeft veel minder contacten te hebben dan voor de uitbraak (32%, $n = 42$), gevolgd door een groep die aangeeft niet meer en niet minder contacten te hebben dan voor de uitbraak (30%, $n = 40$). Eén respondent geeft aan een beetje meer contact te hebben in het dorp dan voor de uitbraak.

2.1.10. Onderlinge uitwisseling

De mate waarin dorpsbewoners contact met elkaar hebben, kan worden gemeten met de onderlinge uitwisseling, oftewel de frequentie waarmee dorpsgenoten elkaar spreken of iets voor elkaar doen. Het gaat hierbij dus niet alleen om de uitwisseling van gunsten, maar ook van persoonlijke informatie en dergelijke. De vraag bestond uit 5 stellingen over verschillende vormen van contact (iets voor elkaar doen, elkaar ontmoeten op straat of in de woning, elkaar ontmoeten op plekken waar ook andere buurtgenoten zijn, op elkaars huis passen, en elkaar spreken over persoonlijke zaken).

De gemiddelde score op de vijfpuntschaal (1=nooit, 5=vaak) van onderlinge uitwisseling ($\alpha = .78$) is 3.40, ($SD = 0.68$, $n = 133$). Dit resultaat kan afhangen van het type contact dat mensen hebben; de score op de vraag hoe vaak men iets voor elkaar doet is bijvoorbeeld aanzienlijk hoger dan de score op de vraag hoe vaak men elkaar spreekt over persoonlijke zaken. Het gemiddelde van de steekproef na verwijderen van respondenten die de vragenlijst niet volledig hebben ingevuld is 3.43, $SD = 0.67$, $n = 116$.

2.1.11. Lidmaatschap bij verenigingen

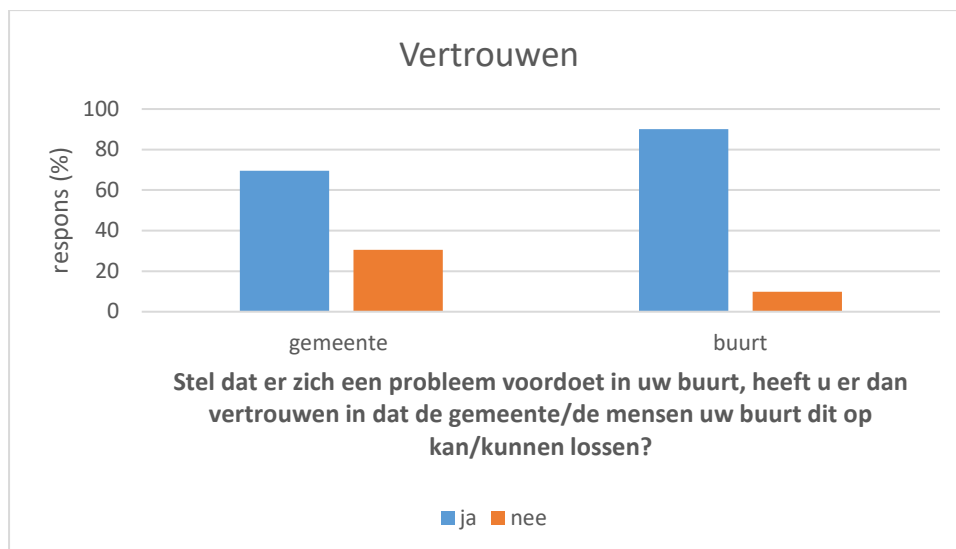
Een andere indicatie voor de (maatschappelijke) betrokkenheid in een buurt is de mate waarin mensen deelnemen aan verenigingen. Verenigingen verhogen het aantal sociale contacten en ook de intensiteit van deze contacten, waarmee dit invloed heeft op de sociale cohesie/het sociaal kapitaal⁶. In de vragenlijst hebben we zowel gevraagd naar het aantal en type verenigingen (politiek, religieus, recreatief) waar men lid van is (meerdere antwoorden waren hierbij mogelijk), als de tijdsbesteding aan deze verenigingen. Met betrekking tot het aantal verenigingen geeft de meerderheid van de respondenten (57%, $n = 76$) aan lid te zijn van een vereniging of organisatie in de buurt, de overige bewoners zijn dit niet (43%, $n = 57$). De meeste mensen zijn lid van een recreatieve vereniging (41%, $n = 55$), en/of vrijwilliger bij een buurtvereniging, energiecoöperatie of een soortgelijke organisatie in het dorp (31%, $n = 41$) en/of lid van een religieuze vereniging (23%, $n = 55$). Van de mensen die aangeven actief te zijn bij een recreatieve vereniging geeft 44% aan actief te zijn bij een sportvereniging, waarvan 18% bij een voetbalvereniging. Van de mensen die actief zijn bij een recreatieve vereniging is 10% actief bij een koor. Ook worden de dorpskrant, de kaartclub, de 50+-soos, de toneelclub en de schilderclub genoemd. Van de mensen die aangeven vrijwilliger te zijn bij een buurtvereniging,

⁶ Wollibaek D, Selle P. Does participation in voluntary associations contribute to social capital? The impact of intensity, scope, and type. *Nonprofit Volunt Sect Q* 2002;31:32–61. doi:10.1177/0899764002311002.

energiecoöperatie of een soortgelijke organisatie in het dorp geeft 32% aan vrijwilliger te zijn bij een buurtvereniging en 12% bij de energiecoöperatie. Daarnaast worden de kerk, de dorpskrant, het dorps huis, de vogelwacht, sportverenigingen en Duofyts Garyp genoemd. Niet alle gegeven (open) antwoorden passen binnen de gedefinieerde categorieën (politiek, religieus, recreatief). De meeste deelnemers besteden meer dan één uur per week aan deze verenigingen ($n = 35$), gevolgd door gemiddeld één uur per week ($n = 17$) en meer dan één dag per week ($n = 10$). Van de mensen die lid zijn van een vereniging valt op dat ze vaker van plan zijn om langer in het dorp te blijven wonen (geven vaker aan 'het liefst voor altijd') en dat de grootste groep mensen die lid is van een vereniging zich bevindt in de leeftijdscategorie 55-64 jaar.

2.1.12. Vertrouwen

Vertrouwen in elkaar is een belangrijke voorwaarde voor een gezamenlijk project. In deze context gaat het vooral om het vertrouwen in dorpsgenoten (onderling vertrouwen) en het vertrouwen in de gemeente (institutioneel vertrouwen), die een belangrijke speler is in de proeftuin. In de vragenlijst wordt gevraagd of men er vertrouwen in heeft dat de gemeente/dorpsgenoten een probleem in het dorp op kunnen lossen wanneer zich dat voordoet. Het onderlinge vertrouwen dat de mensen gezamenlijk problemen kunnen oplossen binnen het dorp is hoog. Het grootste gedeelte geeft aan wel vertrouwen te hebben (89%, $n = 118$) en een minderheid heeft daar geen vertrouwen in (10%, $n = 13$). De overige respondenten (2%, $n = 2$) zijn hier gestopt met de vragenlijst. De bewoners hebben er minder vertrouwen in dat de gemeente de problemen in het dorp op kunnen lossen, maar de meerderheid geeft ook hier aan vertrouwen in de gemeente te hebben (68%, $n = 91$). 30% van de respondenten geven aan geen vertrouwen te hebben ($n = 40$). De overige respondenten (2%, $n = 2$) zijn hier gestopt met de vragenlijst.

Figuur 6. Onderling en institutioneel vertrouwen

Noot. Bij het berekenen van deze percentages zijn de missende waarden niet meegenomen.

De respondenten die er wel vertrouwen in hebben dat ze gezamenlijk problemen kunnen oplossen binnen het dorp, geven als voornaamste reden hiervoor de saamhorigheid en gemeenschapszin in het dorp (51 van de 118 personen noemen dit, 43%). Daarnaast gaan de antwoorden ook over de hulpvaardigheid van dorpsgenoten (7 keer genoemd, 6%), het initiatief van dorpsgenoten (7 keer genoemd, 6%) en het dorpsbelang (5 keer genoemd, 4%). De respondenten die er geen vertrouwen in hebben dat ze gezamenlijk problemen kunnen oplossen binnen het dorp, verwijzen onder andere naar andere problemen die niet goed opgelost worden (hondenpoep, te hard rijden), dat de verantwoordelijkheid bij anderen ligt (gemeente) of dat men er geen ervaring mee heeft. Ook wordt een aantal keer genoemd dat men zich als buitenstaander niet gehoord voelt. Zo gaf één respondent aan: 'als je buitenstaander bent, helpen ze minder snel' en een ander: 'mensen hier zijn nogal wat egocentrisch als het niet gaat zoals het volgens hen moet gaan, vooral mensen die hier geboren zijn en veel hebben opgebouwd'.

De meeste respondenten die aangeven er vertrouwen in te hebben dat de gemeente de problemen in het dorp op kan lossen, geven het aan eigenlijk niet te weten en/of er geen ervaring mee te hebben (18 keer genoemd). Daarnaast geven respondenten aan dat ze er vertrouwen in hebben omdat het een betrokken gemeente is (5 keer genoemd) of omdat de gemeente samenwerkt met het dorpsbelang (4 keer genoemd). Ook geeft een aantal respondenten aan dat het van het probleem afhangt (5 keer genoemd). Respondenten die aangeven geen vertrouwen te hebben in de gemeente, geven als voornaamste redenen dat het lang duurt voordat problemen worden opgelost (7 keer genoemd) en dat er meer wordt gedaan voor andere dorpen die groter zijn (6 keer genoemd). Iemand zegt hierover: "Er is meer aandacht en geld beschikbaar voor de centrumplaats (Burgum), dan voor de dorpskernen". Daarnaast geven respondenten aan dat ze geen vertrouwen hebben in de gemeente omdat de gemeente steeds groter wordt (4 keer genoemd) en omdat de gemeente niet voldoende financiële middelen heeft (3 keer genoemd). Een deel van de mensen geeft aan het eigenlijk niet te weten/geen mening te hebben ($n = 5$).

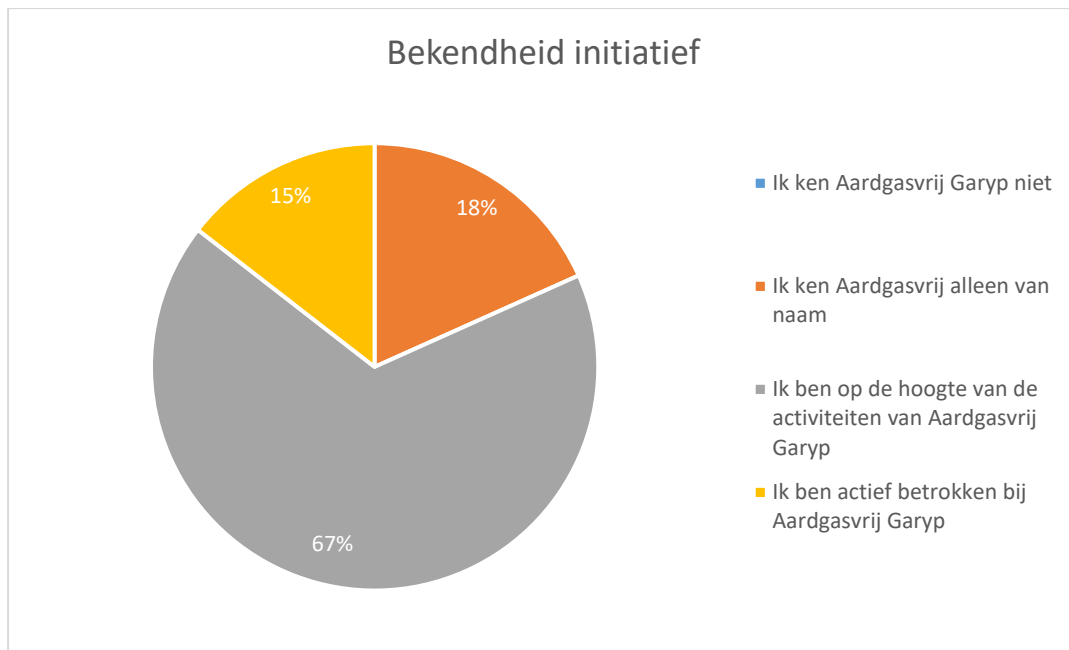
2.1.13. Eerdere successen en problemen

Een indicatie voor organisatiekracht in de buurt is de mate waarin er al eerdere successen zijn behaald met het organiseren van een gezamenlijke activiteit (zoals een speeltoestel laten plaatsen, glasvezel laten leggen of een opruimactie voor zwerfafval organiseren). Het merendeel van de respondenten geven aan dat er succesvolle activiteiten door dorpsbewoners zijn ondernomen om het dorp te verbeteren (81%, $n = 108$). De overige respondenten geven aan dat dit niet is gebeurd of er niet van op de hoogte te zijn (17%, $n = 23$). Activiteiten die het vaakst worden genoemd zijn het opruimen van zwerfafval (36 keer), het verbeteren van het zwembad (27 keer), het plaatsen van speeltoestellen (38 keer), het realiseren van een zonnepark (9 keer) en het oprichten van de energiecoöperatie (16 keer).

Daarnaast is gevraagd naar de ervaren problemen die bewoners graag opgelost zien in de buurt. De meeste mensen ($n = 73$; 56%) geven aan dat er geen problemen zijn. De problemen die worden genoemd, hebben voornamelijk te maken met het verkeer (25 keer genoemd, bijvoorbeeld te weinig parkeerplaatsen, verkeersdrukke en te hard rijden). Daarnaast werd onder andere genoemd: groenonderhoud (5 keer); overlast (lawaai (3 keer genoemd), vuurwerk (2 keer genoemd), hondenpoep (4 keer genoemd) en stank (2 keer genoemd) van houtkachels en kippenboerderij); sociale aspecten (4 keer genoemd, waaronder te weinig betrokkenheid van jongeren bij het dorp); huisvesting (waaronder meer levensloopbestendige woningen (1 keer genoemd), meer woningen voor jongeren (1 keer genoemd), meer sociale huurwoningen (1 keer genoemd), leegstaande huurwoningen (1 keer genoemd)); Voorzieningen: een grotere sporthal (1 keer genoemd), en betere OV voorzieningen (2 keer genoemd).

2.1.14. Bekendheid initiatief

De meeste respondenten zijn op de hoogte van het project Aadgrasvrij Garijp (66%, $n = 88$), gevolgd door een groep die Aadgrasvrij Garijp alleen van naam kent (18%, $n = 24$). Een kleiner gedeelte is actief betrokken bij Aadgrasvrij Garijp (14%, $n = 19$). De overige respondenten (2%, $n = 2$) hebben deze vraag niet ingevuld. De bekendheid van het initiatief is dus tamelijk hoog te noemen.

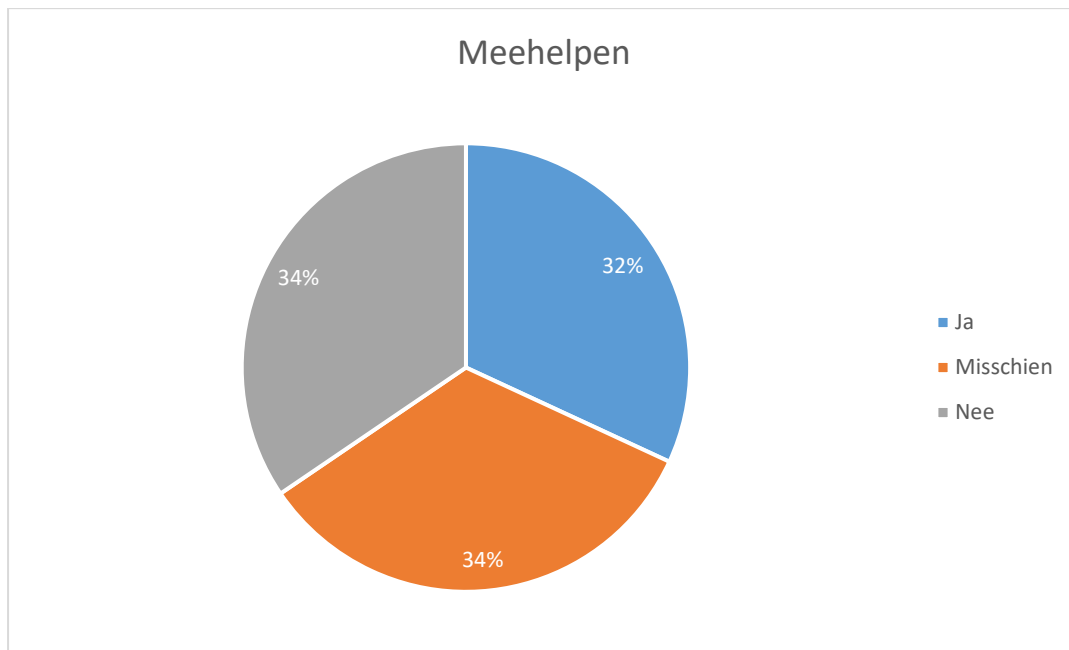
Figuur 7. Bekendheid initiatief

Noot. Bij het berekenen van deze percentages zijn de missende waarden niet meegenomen.

2.1.15. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid

Persoonlijke betrokkenheid bestaat uit vier vragen die zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) ($\alpha = .67$). Voorbeeld items zijn: 'Ik ben bereid om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van mijn buurt' en 'Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzaamheid'. Het gemiddelde hierop is 3.44 ($SD = 0.90$, $n = 116$), wat betekent dat het grootste gedeelte van de mensen tussen 'neutraal' (3) en 'een beetje mee eens' (4) in scoorde. Mensen voelen zich gemiddeld iets meer wel dan niet betrokken bij het verduurzamen van hun dorp.

Als de respondenten ($n = 116$) wordt gevraagd of ze willen meehelpen om het dorp te verduurzamen geeft 32% aan dat te willen ($n = 37$), 34% zou misschien mee willen helpen ($n = 39$), en 35% van de respondenten zou niet mee willen helpen ($n = 40$). Alle drie de antwoorden worden dus ongeveer even vaak gegeven, waarbij het meest positieve antwoord het minst voorkomt. Als we verder inspecteren hoe de groepen die 'ja' en die 'nee' zeggen zich laten karakteriseren, vinden we dat opleidingsniveau significant verschilt tussen de groepen, waarbij lager opgeleiden vaker 'nee' zeggen dan hoger opgeleiden (zie paragraaf 2.4.2.5). Daarnaast zeggen mensen met een huurwoning vaker 'nee' dan mensen met een koopwoning (zie paragraaf 2.2). Overige demografische kenmerken (inkomen, leeftijd, geslacht en hoelang men al in het dorp woont) hebben weinig invloed op of men wel of niet mee wil helpen, de groepen verschillen niet significant voor deze factoren. Verder valt op dat de groep mensen die wel mee wil helpen, meer betrokken is bij het onderwerp (persoonlijke betrokkenheid), positiever tegenover verduurzaming staat (attitude), al vaker iets heeft gedaan aan verduurzaming (veranderfase), het project beter kent, meer (technische) kennis heeft en meer controle ervaart over te nemen maatregelen (waargenomen gedragscontrole).

Figuur 8. Meehelpen aan verduurzaming van de buurt

Noot. Bij het berekenen van deze percentages zijn de missende waarden niet meegenomen.

Bij de open antwoordmogelijkheid bij de vraag 'Wilt u meehelpen bij het verduurzamen van uw buurt?' geven mensen die 'ja' hebben ingevuld het vaakst de toelichting dat ze het al doen, maar geven meestal geen reden waarom ze er al aan meedoen. De mensen die wel een reden geven noemen voornamelijk het milieu als motief. Ook is er een aantal mensen dat mee wil helpen vanuit een gezamenlijkheidsmotief (samen staan we sterk, daar zijn we gezamenlijk verantwoordelijk voor), of om graag als voorbeeld te willen dienen. Eén respondent geeft bijvoorbeeld aan: "Iemand moet er beginnen. Goed voorbeeld doet goed volgen". De respondenten die 'misschien' hebben ingevuld, geven als voornaamste toelichting financiële redenen. Tenslotte geven de respondenten die 'nee' hebben ingevuld als voornaamste toelichting financiële redenen. Het lijkt erop dat de meeste mensen denken dat meehelpen betekent dat ze hun huis moeten verduurzamen en veel moeite investeren. Ook geven respondenten aan dat ze het zelf willen doen: "niet voor het dorp, wel voor mezelf" en geeft een aantal respondenten aan zichzelf er te oud voor te vinden. Ook de beschikbaarheid van tijd en verhuisplannen worden genoemd.

2.2. Verschillen tussen koop- en huurwoningen

In Garijp is het aandeel huurwoningen beperkt (koopwoningen 89%, huurwoning 11%). Daarnaast is de steekproef ($n=133$) relatief klein, waardoor het absolute aantal huurwoningen ($n=15$) te klein is om de twee groepen statistisch met elkaar te kunnen vergelijken. Er kunnen dus geen robuuste uitspraken worden gedaan naar aanleiding van niet-significante resultaten tussen koop- en huurwoningen.

Indien mogelijk zijn er non-parametrisch toetsen uitgevoerd. De verschillen tussen kopers en huurders zijn voor de volgende variabelen onderzocht: inkomen, opleiding, verwachte woonduur, onderlinge uitwisseling, deelname aan verenigingen, onderling en institutioneel vertrouwen, bekendheid Aardgasvrij Garijp, veranderfase, en mee willen helpen aan het verduurzamen van de buurt. Hierbij zijn er geen verschillen tussen kopers en huurders gevonden. De variabelen leeftijd, woonduur, sociaal netwerk, tevredenheid sociale contacten, verantwoordelijkheid, attitude, kennis, bereidheid om mee te helpen, locus of control, waargenomen gedragscontrole, subjectieve norm konden niet worden getoetst, omdat de aannames van deze non-parametrische toetsen zijn geschonden.

Op basis van de uitgevoerde non-parametrische toetsen, zijn er geen verschillen gevonden. Dit zou kunnen betekenen dat er geen verschillen zijn tussen kopers en huurders voor de onderzochte variabelen. Dit zou echter ook kunnen komen doordat de groep huurders erg klein is en er niet voldoende statistische power is om een effect te vinden. Dit zou dus verder onderzocht moeten worden bij een grotere groep huurders om hier

uitspraken over te kunnen doen. Daarbij kon een groot aantal variabelen niet getoetst worden op verschillen. Een grotere groep huurders zou ook kunnen helpen om ook deze variabelen verder te kunnen onderzoeken.

Tabel 2. Vergelijking huur-koop van Paddepoel en Garijp. In groen aangegeven waar huur en koop verschillen en in rood aangegeven waar huur en koop niet significant verschillen (Paddepoel) of gelijkwaardige waardes hebben (Garijp).

		Paddepoel			Garijp		
		huur	koop	Bij huurders	huur	koop	Bij huurders
Attitude - duurzame energie	Gemiddelde	3.74	4.27	lager	3.86	4.12	lager
Attitude - aardgas	Gemiddelde	3.91	4.20	lager	3.36	4.01	lager
Verantwoordelijkheid – zichzelf	Gemiddelde	3.18	3.83	lager	-	-	niet significant
Locus of control	Gemiddelde	3.01	3.38	lager	2.93	3.51	lager
Waargenomen controle	Gemiddelde	2.60	3.45	lager	2.86	3.51	lager
Subjectieve norm	Gemiddelde	1.80	2.00	lager	2.07	2.48	lager
Veranderfase	%actiefase	39	58	lager	57	70	lager
Verbondenheid - woontijd	Gemiddelde	11.15	18.87	lager	31.67	27.40	iets hoger
Verbondenheid - verwachte woontijd	Mediaan	2	1	lager	5	5	ongeveer gelijk
Sociaal netwerk	Mediaan	2	6	lager	6	6	ongeveer gelijk
Onderlinge uitwisseling	Gemiddelde	1.93	2.50	lager	3.60	3.38	iets hoger
Verenigingen	%ja	13	33	lager	59	47	hoger
Vertrouwen - onderling	%ja	51	68	lager	90	93	iets lager/ ongeveer gelijk
Vertrouwen - gemeente	%ja	-	-	niet significant	60	71	iets hoger
Bekendheid	%bekend	19	44	lager	82	80	ongeveer gelijk
Persoonlijke betrokkenheid	Gemiddelde	3.20	3.59	lager	3.20	3.48	iets lager
Bereidheid (meehelpen)	%ja	-	-	niet significant	14	34	lager

25

Bij het ontbreken van de mogelijkheid om non-parametrische toetsen uit te voeren, kunnen de verschillen tussen huurders en kopers wel worden omschreven. We kunnen dan niet zeggen of de verschillen significant zijn, maar wel of er verschillen (lijken te) zijn en welke richting de verschillen uit gaan. Voor de community items (verbondenheid, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling, verenigingen en vertrouwen) zien we over het algemeen heel kleine verschillen tussen huurders en kopers. Voor de individuele items (attitude, kennis, controle, veranderfase) zien we wel verschillen tussen beide groepen, waarbij huurders lager scoren dan kopers. Voor de bereidheid om mee te willen helpen, zien we voor de mensen met een koopwoning ongeveer gelijke percentages voor 'ja', 'misschien' en 'nee', en voor huurders antwoordt 2/3 van respondenten met misschien, slechts 14% 'ja' en 21% 'nee'. De bereidheid om mee te helpen onder huurders lijkt dus lager.

In een andere steekproef, Paddepoel (Groningen), is wel een representatieve groep huurders van voldoende grootte geanalyseerd. Het gaat hierbij om een totale steekproef van 324 respondenten, waarvan 57% een koopwoning heeft en 43% een huurwoning. Ter indicatie leggen we de resultaten van Paddepoel en Garijp naast elkaar, om op een exploratieve wijze de twee cases met elkaar te vergelijken (waarbij de groep huurders telkens wordt afgezet tegen de groep kopers) en daarmee iets te kunnen zeggen over de betrouwbaarheid van de resultaten.

Het valt op dat voor alle individuele factoren (in groen) hetzelfde patroon wordt gevonden: bewoners van een huurwoning scoren lager op al deze items. Hoewel voor Garijp niet gecontroleerd kan worden of de verschillen tussen huur- en koopwoningen significant zijn, kan wel opgemerkt worden dat de scores op alle constructen in beide cases lager zijn voor huurwoningen dan voor koopwoningen. Voor de overige factoren (in rood) is het

beeld niet eenduidig. In Paddepoel scoren mensen met een huurwoning significant lager op alle vijf factoren van sociale invloed (verbondenheid, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling, verenigingen en onderling vertrouwen). In Garijp is verbondenheid onder huurders niet lager dan onder kopers; op het item woonduur scoren zij zelfs hoger en op het item verwachte woonduur is de score gelijk ($M_o = 5$). Voor sociaal netwerk is de score eveneens gelijk ($M_o = 6$), en ook voor onderling vertrouwen is er weinig verschil; 90% van de huurders heeft vertrouwen in buurtgenoten ten opzichte van 93% van de kopers. Op verenigingen scoren huurders hoger dan kopers; het percentage mensen dat lid is van een vereniging is onder huurders 58% ten opzichte van 47% onder kopers. Gezien de hogere, en meer gelijkwaardige scores op deze factoren van sociale invloed tussen huurders en kopers in Garijp, en het consistente beeld dat we op deze constructen zien, verwachten we dat beide steekproeven hierop verschillen. Er is in Garijp niet alleen een hogere sociale cohesie dan in Paddepoel, er zijn ook kleinere verschillen tussen huurders en kopers.

Wat betreft de factoren die over participatie gaan (bekendheid initiatief, persoonlijke betrokkenheid en bereidheid om mee te helpen), verschilt het beeld eveneens tussen beide cases. Voor de bekendheid van het initiatief geldt dat de scores voor huurders en kopers in Garijp gelijkwaardig zijn, terwijl huurders in Paddepoel significant lager scoren op dit item. Ten slotte, de bereidheid om mee te helpen voor huurders in Garijp lager dan in Paddepoel, waar die bereidheid niet significant verschilde tussen beide groepen.

2.3. De rol van leeftijd

Er is gekeken of leeftijd een rol speelt bij de sociale factoren die eerder in het rapport zijn besproken. Dit is onderzocht door middel van correlaties. Niet voor alle sociale factoren zijn er significante correlaties gevonden. De sociale factoren waarvoor er wel significante correlaties met leeftijd zijn gevonden, zijn verder onderzocht door de verschillende leeftijdsgroepen met elkaar vergeleken. Daarvoor zijn drie leeftijdsgroepen gemaakt. De jongste leeftijdsgroep bestaat uit respondenten van 18-44 jaar ($n = 42$). De middelbare leeftijdsgroep omvat de respondenten van 45-65 jaar ($n = 43$) en de oudste leeftijdsgroep omvat de respondenten 65+ ($n = 27$). Aangezien er informatie verloren gaat bij het categoriseren van data, is er gekeken of er nog steeds een verband bestaat tussen de leeftijdsgroepen en de eerder gevonden correlaties alvorens over te gaan op verdere inspectie.

2.3.1. Attitude

Er is een positief verband gevonden tussen leeftijd en attitude ($r_s = .26, p < .01, n = 112$); een hogere score op attitude hangt positief samen met een hogere leeftijd. Ook na het categoriseren van de leeftijdsgroepen blijft dit verband bestaan ($r_s = .26, p < .01, n = 112$). Uit verdere inspectie blijkt de laagste leeftijdsgroep significant verschilt van de middelbare en hoogste leeftijdsgroepen ($H(2) = 9.75, p < .05$). Gemiddeld scoort de laagste leeftijdsgroep 3.68 op attitude ($SD = 1.00, n = 42$), de middelbare leeftijdsgroep 4.23 ($SD = 0.91, n = 43$) en de oudste leeftijdsgroep 4.22 ($SD = 0.87, n = 26$). Bij alle leeftijdsgroepen zijn de scores linksscheef verdeeld, wat betekent dat er vooral hoge scores worden gegeven. Dit patroon is het sterkst bij de middelbare en hoogste leeftijdsgroep ($skewness_{\text{middelbaar}} = -1.41, SE = 0.36$; $skewness_{\text{hoog}} = -1.51, SE = 0.45$). Bij de laagste leeftijdsgroep is een grotere spreiding van de scores te zien ($skewness_{\text{laag}} = -0.73, SE = 0.37$).

Binnen de jongste leeftijdsgroep geeft 50% een score van vier of hoger (maximum is vijf). Binnen de middelbare leeftijdsgroep is dit percentage 72% en binnen de oudste leeftijdsgroep is dit 77%. Verder geeft 45% van de jongste leeftijdsgroep een score tussen de twee en vier. Binnen de middelbare leeftijdsgroep is dit 26% en binnen de oudste leeftijdsgroep is dit 19%. Tot slot geeft 5% van de jongste leeftijdsgroep een score van twee of lager. In de middelbare leeftijdsgroep is dit 2% en in de oudste leeftijdsgroep 4%. Concluderend kan gesteld worden dat de middelbare en oudste leeftijdsgroep een positievere attitude hebben over duurzame energie dan de jongste leeftijdsgroep. De jongste leeftijdsgroep staat hier neutraler tegenover.

2.3.2. Kennis

Er is een positief verband gevonden tussen de bekendheid met biomassaketel en leeftijd ($r_s = .20, p < .05, n = 112$). Een hogere leeftijd hangt positief samen met meer bekendheid met de biomassaketel. Ook na het categoriseren van de leeftijdsgroepen blijft het verband bestaan ($r_s = .19, p < .05, n = 112$). Voor de overige duurzame technieken werd geen verschil gevonden. Verdere inspectie wijst uit dat de oudere leeftijdsgroep hier

gemiddeld significant hoger op scoort ($M = 3.37$, $SD = 1.45$, $n = 27$) dan de jongste leeftijdsgroep ($M = 2.55$, $SD = 1.38$, $n = 42$) en de middelbare leeftijdsgroep ($M = 2.53$, $SD = 1.47$, $n = 43$; $H(2) = 6.95$, $p < .05$). Binnen de oudste leeftijdsgroep geeft 48.1% een beetje bekend te zijn met de biomassaketel en 19% geeft aan helemaal bekend te zijn met de techniek. Binnen de jongste leeftijdsgroep is 19% een beetje bekend en 9.5% helemaal bekend. Binnen de middelbare leeftijdsgroep is 23% een beetje bekend en 9% helemaal bekend. Opvallend is dat binnen de jongste en middelbare leeftijdsgroep de grootste groep aangeeft helemaal onbekend te zijn met de biomassaketel (respectievelijk 33% en 42%). Binnen de oudste leeftijdsgroep is dit 22%. Concluderen kan gesteld worden dat de oudste leeftijdsgroep gemiddeld bekender is met de biomassaketel dan de laagste en middelbare leeftijdsgroep. De jongste en middelbare leeftijdsgroep zijn in sterkere mate onbekend met deze techniek.

2.3.3. Sociaal netwerk

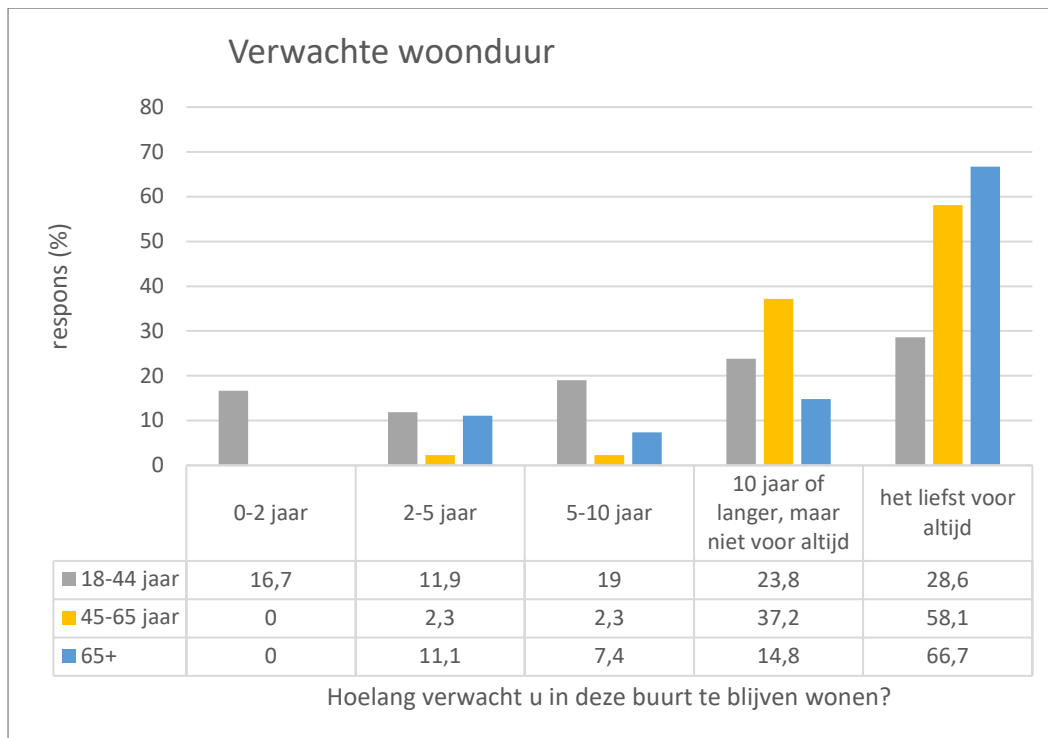
Er is een positief verband gevonden tussen het aantal mensen dat men bij naam kent en de continue schaal van leeftijd ($r_s = .23$, $p < .05$, $n = 112$). Een hogere leeftijd hangt positief samen met meer mensen bij naam kennen. Dit verband kon niet meer gevonden worden na het categoriseren van de leeftijdsgroepen en is daarom niet verder geïnspecteerd ($r_s = .15$, $p = .11$, $n = 112$).

2.3.4. Woonduur en verwachte woonduur

Er is een positief verband gevonden tussen de woonduur en leeftijd ($r_s = .47$, $p < .01$, $n = 112$). Een hogere leeftijd hangt samen met een langere woonduur in het dorp. Dit verband blijft bestaan na het categoriseren van de leeftijdsgroepen ($r_s = .44$, $p < .01$, $n = 112$). Er is een significant verschil gevonden tussen de woonduur tussen de leeftijdsgroepen ($H(2) = 6.86$, $p < .05$). Gemiddeld geeft de jongste leeftijdsgroep 16.24 jaar in Garijp te wonen ($SD = 14.11$, $n = 42$), de middelbare leeftijdsgroep 28.68 jaar ($SD = 15.29$, $n = 43$) en de oudste leeftijdsgroep 41.37 jaar ($SD = 23.00$, $n = 27$). Voor een deel is het logisch dat jongere mensen ergens korter wonen dan sommige ouderen, maar de lange woonduur in de oudste leeftijdsgroep geeft ook aan mensen lang in Garijp blijven wonen. Dit is niet noodzakelijkerwijs in alle wijken en dorpen het geval.

27

Er is een positief verband gevonden tussen verwachte woonduur en leeftijd ($r_s = .41$, $p < .01$, $n = 112$). Een hogere leeftijd hangt positief samen met een hogere verwachting voor wat betreft de woonduur. Dit verband blijft bestaan na het categoriseren van de leeftijdsgroepen ($r_s = .37$, $p < .01$, $n = 112$). Verdere inspectie wijst uit dat binnen de middelbare en oudste leeftijdscategorie het vaakst wordt aangegeven dat ze het liefst voor altijd in Garijp willen blijven wonen (respectievelijk 58% en 67%). Binnen de jongste leeftijdsgroep geeft ook de grootste groep aan dat te verwachten, maar het percentage is lager dan bij de andere leeftijdsgroepen (29%). Daarnaast geeft binnen de jongste leeftijdsgroep 24% aan tien jaar of langer, maar niet voor altijd in het dorp te willen blijven wonen. Binnen de middelbare leeftijdsgroep is dit 37% en binnen de oudste leeftijdsgroep 15%. Verder is er te zien dat er binnen de jongste leeftijdsgroep een grotere spreiding is voor de verwachte woonduur. Binnen deze groep wordt zowel een kortere woonduur verwacht als een langere woonduur. Bij de middelbare en oudste leeftijdsgroepen is dit minder het geval.

Figuur 9. Percentages verwachte woontijd per leeftijdsgroep.

Concluderend kan gesteld worden dat een hogere leeftijd samengaat met een langere woontijd in het dorp. Daarbij verwachten alle leeftijdsgroepen voornamelijk dat ze voor een langere tijd in Garijp zullen blijven wonen of ervoor altijd te zullen blijven wonen. Binnen de jongste leeftijdsgroep zijn de verwachtingen voor de woontijd lager. De bewoners van Garijp lijken over het algemeen trouwe bewoners van het dorp te zijn.

2.3.5. Bekendheid project Aardgasvrij Garijp

Er is een verschil gevonden voor het item hoe goed de respondenten project Aardgasvrij Garijp kennen ($X^2(4) = 15.23, p < 0.05$). De jongste groep geeft vaker aan Aardgasvrij Garijp alleen van naam te kennen (31.0%) dan de middelbare en oudere leeftijdsgroep aangeven (respectievelijk 14% en 0%). Verder geeft de oudste leeftijdsgroep (65+) vaker aan op de hoogte te zijn van de activiteiten van Aardgasvrij Garijp (93%) dan de jongste (18-44) en middelbare (45-65) leeftijdsgroep (respectievelijk 55% en 65%). De leeftijdsgroepen geven in verschillende mate aan actief betrokken te zijn met Aardgasvrij Garijp. Binnen de jongste groep is dit 14%, binnen de middelbare groep 21% en binnen de oudste groep is dit 7%. Geen enkele leeftijdsgroep geeft aan het project Aardgasvrij Garijp niet te kennen. Concluderend kan gesteld worden dat in alle leeftijdscategorieën met name wordt aangegeven op de hoogte te zijn van de activiteiten van Aardgasvrij Garijp. Daarnaast is de middelbare leeftijdsgroep relatief het meest actief, gevolgd door de jongste leeftijdsgroep. Tot slot geeft de jongste groep voornamelijk aan Aardgasvrij Garijp alleen van naam te kennen.

2.4. De rol van inkomen en opleidingsniveau

Naast leeftijd is er binnen het dorp Garijp gekeken wat de relatie is tussen twee indicatoren van sociaaleconomische status, namelijk inkomen en opleidingsniveau, en de sociale factoren. Als er verschillen tussen groepen worden gevonden die hier hoog dan wel laag op scoren, kan dit mogelijk leiden tot aanbevelingen om alle groepen bij een wijkaanpak te betrekken.

2.4.1. Inkomen

In de vragenlijst werd onderscheid gemaakt tussen drie inkomensgroepen: beneden modaal ($n = 17$), modaal ($n = 23$) en boven modaal ($n = 51$). Door middel van correlaties is onderzocht of er een verband bestaat tussen inkomen en de sociale factoren die eerder in het rapport zijn benoemd. Voor de meeste sociale factoren geldt dat er geen verschillen zijn gevonden. De verbanden die er wél zijn gevonden worden hierna besproken en verder onderzocht.

2.4.1.1. Kennis

Er is een negatief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en kennis over het percentage duurzame energie in Nederland ($r_s = -.28, p < .05, n = 91$). Een hoger percentage (een grotere afwijking van het juist percentage van 8,6%) hangt samen met een lagere inkomensgroep. Uit verdere inspectie blijkt dat de groep “beneden modaal” gemiddeld het hoogste percentage geeft ($M = 36.24, SD = 19.79, n = 17$). De groepen “rond modaal” ($M = 25.09, SD = 12.24, n = 23$) en “boven modaal” ($M = 23.14, SD = 14.83, n = 51$) geven een lager percentage dan de “beneden modaal” groep.

Er is een positief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en de bekendheid met de vier technieken voor duurzame energie ($r_s = .28, p < .01, n = 91$). Een hogere-inkomensgroep hangt positief samen met meer bekendheid met de vier technieken. Verdere inspectie wijst uit dat dit te maken heeft met de warmtepomp ($r_s = .30, p < .01, n = 91$) en het warmtenet ($r_s = .28, p < .01, n = 91$). Voor zonnepanelen en de biomassaketel zijn geen verschillen gevonden (respectievelijk $p = .14$ en $p = .10$).

Bij het bekijken van de gemiddelde scores per inkomensgroep voor de bekendheid met de warmtepomp is te zien dat de groep “boven modaal” gemiddeld het meest bekend is met de warmtepomp ($M = 4.25, SD = 0.89, n = 51$), gevolgd door de groep “rond modaal” ($M = 3.74, SD = 1.14, n = 23$). De groep “beneden modaal” scoort hier het laagst op ($M = 3.59, SD = 1.12, n = 17$). Verder is te zien dat de scores van alle groepen linksscheef zijn verdeeld. Dat betekent dat er vooral hoge scores worden gegeven. Dit patroon is het sterkst bij de groep “boven modaal” ($skewness_{boven\ modaal} = -1.24, SE = 0.33$), gevolgd door “rond modaal” ($skewness_{rond\ modaal} = -1.27, SE = 0.48$). Bij “beneden modaal” zijn de scores iets minder sterk scheef verdeeld ($skewness_{beneden\ modaal} = -0.85, SE = 0.55$). Er is te zien dat binnen de groep “boven modaal” 47.1% aangeeft helemaal bekend te zijn en 39.2% een beetje bekend te zijn met de warmtepomp. Binnen de groep “rond modaal” geeft 21.7% aan helemaal bekend te zijn en 52.2% een beetje bekend met de warmtepomp. Binnen de groep “beneden modaal” geeft 17.6% aan helemaal bekend te zijn en 47.1% een beetje bekend te zijn met de warmtepomp.

29

Bij het bekijken van de gemiddelde scores per inkomensgroep voor de bekendheid met het warmtenet is te zien dat de groep “boven modaal” gemiddeld het meest bekend is met het warmtenet ($M = 3.22, SD = 1.51, n = 51$), gevolgd door de groep “rond modaal” ($M = 2.43, SD = 0.26, n = 23$). De groep “beneden modaal” scoort hier het laagst op ($M = 2.35, SD = 1.46, n = 17$). Verder is te zien dat 47.1% binnen de groep “boven modaal” aangeeft helemaal bekend te zijn met het warmtenet en 39.2% geeft aan een beetje bekend te zijn. Binnen de groep “rond modaal” geeft 21.7% aan helemaal bekend te zijn en 52.2% een beetje bekend met het warmtenet. Binnen de groep “beneden modaal” geeft 17.6% aan helemaal bekend te zijn en 47.1% een beetje bekend te zijn met het warmtenet.

Alle groepen geven grotendeels aan bekend te zijn met zowel de warmtepomp als het warmtenet. Daarbij lijkt de “boven modaal” groep in sterkere mate bekend te zijn met deze technieken. Voor opleidingsniveau zien we overigens geen verschillen tussen groepen met de bekendheid met technieken.

2.4.1.2. Verantwoordelijkheid

Er is een positief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en de mate waarin respondenten aangeven zichzelf verantwoordelijk vinden voor het verduurzamen van hun dorp ($r_s = .25, p < .05, n = 86$). Een hogere-inkomensgroep hangt positief samen met een hogere score op de verantwoordelijkheid bij henzelf leggen.

Bij het bekijken van de gemiddelde scores is te zien dat de groep “boven modaal” gemiddeld het hoogst scoort op de mate waarin ze aangeven dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor het verduurzamen van hun dorp ($M = 3.98, SD = 1.02, n = 50$), gevolgd door de groep “rond modaal” ($M = 3.64, SD = 1.14, n = 22$). De groep “beneden modaal” scoort hier het laagst op ($M = 3.21, SD = 1.31, n = 14$). Verder is te zien dat de scores van alle groepen linksscheef zijn verdeeld. Dat betekent dat er vooral hoge scores worden gegeven. Dit patroon is het sterkst bij de groep “boven modaal” ($skewness_{boven\ modaal} = -1.16, SE = 0.34$), gevolgd door “rond modaal” ($skewness_{rond\ modaal} = -1.12, SE = 0.49$). Bij “beneden modaal” zijn de scores iets minder sterk scheef verdeeld ($skewness_{beneden\ modaal} = -0.94, SE = 0.60$). Hierbij is te zien dat binnen de groep “boven modaal” 34.0%

aangeeft het helemaal eens te zijn met deze stelling en 42.0% is het er een beetje mee eens. Binnen de groep "rond modaal" geeft 18.2% aan het helemaal eens te zijn met de stelling en 50.0% is het er een beetje eens. Binnen de groep "beneden modaal" geeft 7.1% aan het helemaal eens te zijn met de stelling en 50.0% is het er een beetje eens. Daarnaast is binnen de groep "beneden modaal" een grotere groep die aangeeft dat ze het helemaal oneens zijn met de stelling (21.4%), in tegenstelling tot de groep "rond modaal" (9.1%) en "boven modaal" (4.0%). In alle groepen geven de meeste respondenten dus aan het eens te zijn met de stelling dat ze de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van hun dorp bij henzelf leggen. Daarbij lijkt de groep "boven modaal" de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van hun dorp het sterkst bij henzelf te leggen. Verder lijkt er een grotere groep binnen de groep "beneden modaal" te zijn die zichzelf helemaal niet als verantwoordelijke ziet voor het verduurzamen van het dorp, in tegenstelling tot de andere groepen.

Op de andere items voor verantwoordelijkheid verschillen de groepen niet. De respondenten lijken de verantwoordelijkheid in gelijke mate te beoordelen.

2.4.1.3. Waargenomen gedragscontrole

Er is een positief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en de waargenomen gedragscontrole ($r_s = .34, p < .01, n = 91$). Een hogere-inkomensgroep hangt samen met een hogere beoordeling van de waargenomen gedragscontrole. Bij het bekijken van de gemiddelde scores is te zien dat de groep "boven modaal" gemiddeld het hoogst scoort op de waargenomen gedragscontrole ($M = 3.63, SD = 0.81, n = 51$). De groep "rond modaal" scoort gemiddeld iets lager ($M = 3.25, SD = 0.75, n = 23$) en de groep "beneden modaal" scoort gemiddeld het laagst ($M = 2.69, SD = 1.06, n = 17$). Binnen alle groepen geeft het merendeel een score tussen de twee en de vier op de vijfpuntschaal voor de waargenomen gedragscontrole (1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens): binnen de groep "beneden modaal" is dit 53.0%, binnen de groep "rond modaal" is dit 69.3% en binnen de groep "boven modaal" is dit 60.9%. Verder is te zien dat de groep "boven modaal" vaker een score geeft van een vier of hoger (37.3%), dan bij "rond modaal" (21.7%) en "beneden modaal" (17.7%) het geval is. Tot slot is er een grotere groep bij "beneden modaal" die een score geeft van een twee of lager (29.5%), dan bij de groep "rond modaal" (8.6%) en "boven modaal" (2.0%) het geval is. In alle groepen is de waargenomen gedragscontrole niet bijzonder hoog, maar lijkt wel toe te nemen als het inkomen toeneemt. Bij de groep "beneden modaal" moet daarnaast rekening gehouden worden met een grotere groep die een lage score geeft op de waargenomen gedragscontrole.

2.4.1.4. Bekendheid project Aardgasvrij Garyp

Er is een verschil gevonden voor de mate waarin de respondenten project Aardgasvrij Garyp kennen (*Fisher-Freeman-Halton Exact* = 9.16, $p < 0.05$). Respondenten binnen de groep "boven modaal" geven vaker aan actief betrokken te zijn bij Aardgasvrij Garyp (27.5%), dan dat wordt aangegeven binnen de groep "rond modaal" (12.5%) of "beneden modaal" (0%). Verder geeft het merendeel aan op de hoogte te zijn van de activiteiten van Aardgasvrij Garyp: binnen de groep "beneden modaal" is dit 88.2%, binnen de groep "rond modaal" is dit 78.3% en binnen de groep "boven modaal" is dit 56.9%. Tot slot geven de respondenten binnen alle groepen in ongeveer gelijke mate aan Aardgasvrij Garyp alleen van naam te kennen: binnen de groep "beneden modaal" is dit 11.8%, binnen de groep "rond modaal" is dit 13.0% en binnen de groep "boven modaal" is dit 15.7%. Er wordt dus grotendeels in alle groepen aangegeven dat ze op de hoogte zijn van Aardgasvrij Garyp. Verder geeft de groep "boven modaal" vaker aan betrokken te zijn bij Aardgasvrij Garyp.

2.4.1.5. Persoonlijke betrokkenheid en bereidheid

Er is een positief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en de persoonlijke betrokkenheid ($r_s = .31, p < .05, n = 91$). Een hogere-inkomensgroep hangt samen met een hogere score op persoonlijke betrokkenheid. Bij het bekijken van de gemiddelde scores is te zien dat de groep "boven modaal" gemiddeld het hoogst scoort op persoonlijke betrokkenheid ($M = 3.77, SD = 0.88, n = 51$). De groep "rond modaal" scoort gemiddeld iets lager ($M = 3.58, SD = 0.84, n = 23$) en de groep "beneden modaal" scoort gemiddeld het laagst ($M = 3.01, SD = 0.78, n = 17$). Verder is te zien dat binnen alle groepen het merendeel een score geeft tussen de twee en de vier op een vijfpuntschaal voor de persoonlijke betrokkenheid (1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens): binnen de groep "beneden modaal" is dit 58.9%, binnen de groep "rond modaal" is dit 69.5% en binnen de groep "boven modaal" is dit 47.1%. Daarnaast is te zien dat binnen de groep "boven modaal" vaker een

score wordt gegeven van een vier of hoger (47.0%), dan bij "rond modaal" (30.2%) en "beneden modaal" (17.7%) het geval is. Tot slot is er een grotere groep bij "beneden modaal" die een score geeft van een twee of lager (23.5%), dan bij de groep "rond modaal" (0%) en "boven modaal" (5.9%) het geval is.

Deze resultaten komen overeen met de bereidheid om mee te willen helpen aan het verduurzamen van het dorp. Er is een positief verband gevonden tussen de drie inkomensgroepen en bereidheid om mee te willen helpen aan het verduurzamen van het dorp ($r_s = .24, p < .05, n = 91$). Uit verdere inspectie blijkt dat "boven modaal" het vaakst aangeeft mee te willen helpen aan het verduurzamen van hun dorp (45.1%), gevolgd door de groep "rond modaal" (30.4%). Binnen de groep "beneden modaal" geeft 17.6% aan mee te willen helpen aan het verduurzamen van hun dorp. Daarnaast is te zien dat de groepen "beneden modaal" en "rond modaal" vaker aangeven niet mee te willen helpen aan het verduurzamen van hun dorp (respectievelijk 41.2% en 39.1%), dan de groep "boven modaal" aangeeft (21.6%). Tot slot geeft de groep "beneden modaal" vaker aan misschien mee te willen helpen (41.2%), dan binnen de groepen "boven modaal" (33.3%) en "rond modaal" (30.4%) het geval is.

Er is een patroon te zien dat de persoonlijke betrokkenheid toeneemt bij een hogere-inkomensgroep. Dit blijkt uit de relatief veel hoge scores bij de groep "boven modaal" en relatief veel lage scores bij de groep "beneden modaal". Dit patroon zien we ook terug bij de bereidheid om mee te helpen. Hierbij is te zien dat de groep "boven modaal" het vaakst aangeeft mee te willen helpen en de groep "beneden modaal" geeft het vaakst aan misschien of niet mee te willen helpen. De groep "rond modaal" geeft daarbij ook relatief vaak aan niet mee te willen helpen, maar geeft daarbij vaker aan wel mee te willen helpen dan de groep "beneden modaal".

2.4.2. Opleiding

In de vragenlijst werd onderscheid gemaakt tussen zes categorieën voor opleiding: lagere school ($n = 0$), lager beroepsonderwijs ($n = 16$), middelbaar beroepsonderwijs ($n = 41$), voortgezet onderwijs ($n = 12$), hoger beroepsonderwijs ($n = 38$) en universitair onderwijs ($n = 8$). Hiervan zijn twee groepen gemaakt: een laag/middelbare opleidingsgroep ($n = 69$; lager beroepsonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, voortgezet onderwijs) en een hogere opleidingsgroep ($n = 46$; hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs). Door middel van correlaties is onderzocht of er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en de sociale factoren. Hoofdzakelijk zijn er geen verschillen gevonden tussen de twee opleidingsgroepen. De verschillen die er wél zijn gevonden worden hierna besproken en verder onderzocht.

2.4.2.1. Attitude

Er is een positief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en attitude ($r_s = .19, p < .01, n = 115$). Een hogere score op attitude hangt samen met een hogere opleidingsgroep. Uit verdere inspectie blijkt dat de hogere opleidingsgroep gemiddeld hoger scoort op attitude ($M = 4.25, SD = 0.79, n = 46$), dan de laag/middelbare opleidingsgroep ($M = 3.83, SD = 1.08, n = 69; H(1) = 4.05, p < .05$). Bij beide groepen zijn de scores linksscheef verdeeld, wat betekent dat er in beide groepen vooral hoge scores worden gegeven ($skewness_{laag/middelbaar} = -0.87, SE = 0.29$ en $skewness_{hoog} = -0.99, SE = 0.35$). Binnen de laag/middelbare opleidingsgroep geeft 56.5% een score van vier of hoger. Binnen de hoge opleidingsgroep is dit 76.1%. Verder hebben 26.3% van de laag/middelbare opleidingsgroep een score tussen de twee en vier. In de hoge opleidingsgroep is dit 21.8%. Een score van twee of lager wordt door 7.1% van de respondenten in de laag/middelbare opleidingsgroep gegeven. Binnen de hoge opleidingsgroep is dit 2.2%. Concluderend kan gesteld worden dat beide groepen voornamelijk een positieve attitude hebben over duurzame energie, maar dat de hoge opleidingsgroep hier positiever tegenover staat dan de laag/middelbare opleidingsgroep.

2.4.2.2. Kennis

Er is een negatief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en kennis over het percentage duurzame energie in Nederland ($r_s = -.33, p < .01, n = 115$). Een hoger percentage hangt samen met een lagere opleidingsgroep. Uit verdere inspectie blijkt dat de laag/middelbare opleidingsgroep significant een hoger gemiddelde geeft voor het percentage duurzame energie in Nederland ($M = 30.67, SD = 16.46, n = 69$), dan de hoge opleidingsgroep ($M = 20.61, SD = 11.57, n = 46; H(1) = 12.49, p < .05$). Beide inkomensgroepen schatten het percentage duurzame energie echter consistent te hoog in.

2.4.2.3. Verantwoordelijkheid

Er is een positief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en de mate waarin respondenten aangeven de nationale overheid als verantwoordelijk zien voor het verduurzamen van hun dorp ($r_s = .21, p < .05, n = 101$). Een hogere opleidingsgroep hangt positief samen met een hogere score op de verantwoordelijkheid leggen bij de overheid. Uit verdere inspectie blijkt dat de hoge opleidingsgroep gemiddeld significant hoger scoort op dit item ($M = 4.44, SD = 0.81, n = 41$) dan de lage/middelbare opleidingsgroep ($M = 3.95, SD = 1.17, n = 60; H(1) = 4.34, p < .05$). Bij beide groepen zijn de scores linksscheef verdeeld, wat betekent dat er in beide groepen vooral hoge scores worden gegeven. Dit patroon is bij de hoge opleidingsgroep sterker dan bij de lage/middelbare opleidingsgroep ($skewness_{laag/middelbaar} = -0.95, SE = 0.39$ en $skewness_{hoog} = -1.59, SE = 0.37$). Bij verdere inspectie blijkt dat binnen zowel de lage/middelbare opleidingsgroep als binnen de hoge opleidingsgroep hoofdzakelijk een score van vier of hoger wordt gegeven (maximum is een score van vijf). In de lage/middelbare opleidingsgroep geeft 21.7% een score van vier en 37.7% een score van vijf. In de hoge opleidingsgroep is dit respectievelijk 28.3% en 52.2%. Concluderen kan gesteld worden dat beide groepen hoofdzakelijk vinden dat de nationale overheid verantwoordelijk is voor het verduurzamen van hun dorp. Hierbij legt de hoge opleidingsgroep de verantwoordelijkheid in sterkere mate bij de nationale overheid dan de lage/middelbare opleidingsgroep.

Op de andere items voor verantwoordelijkheid verschillen de groepen niet. Ze lijken de verantwoordelijkheid voor de verschillende partijen in gelijke mate te beoordelen.

2.4.2.4. Waargenomen gedragscontrole

Er is een positief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en de waargenomen gedragscontrole ($r_s = .31, p < .01, n = 115$). Een hogere opleidingsgroep hangt samen met een hogere beoordeling van de waargenomen gedragscontrole. Dat blijkt ook uit verdere inspectie. Gemiddeld geeft de hoge opleidingsgroep een hogere score op de waargenomen gedragscontrole ($M = 3.70, SD = 0.74, n = 46$), dan de lage/middelbare opleidingsgroep ($M = 3.16, SD = 0.88, n = 69; F(1, 113) = 12.18, p < .05$). Binnen beide groepen zijn de scores normaal verdeeld. Dat betekent dat de meeste scores rond het midden van de schaal zitten. In de lage/middelbare opleidingsgroep geeft 67.9% een score tussen de twee en de vier. Bij de hoge opleidingsgroep is dit 58.6%. Daarnaast geeft 20.1% van de lage/middelbare opleidingsgroep een score van vier of hoger. Binnen de hoge opleidingsgroep is dit 39.1%. Tot slot zien we dat er binnen de lage/middelbare inkomensgroep een grotere groep is die een score geeft van twee of lager (11.5%), dan in de hoge opleidingsgroep het geval is (2.2%). Concluderend kan er gesteld worden dat er in beide opleidingsgroepen niet een bijzonder hoge waargenomen gedragscontrole is, maar dat de hoge opleidingsgroep aangeeft een hogere waargenomen gedragscontrole te hebben dan de lage/middelbare opleidingsgroep.

2.4.2.5. Persoonlijke betrokkenheid en bereidheid

Er is een positief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en de persoonlijke betrokkenheid ($r_s = .27, p < .05, n = 115$). Een hogere opleidingsgroep hangt samen met een hogere persoonlijke betrokkenheid. Uit verdere inspectie blijkt dat de hoge opleidingsgroep gemiddeld hoger scoort op persoonlijke betrokkenheid ($M = 3.76, SD = 0.75, n = 46$), dan de lage/middelbare opleidingsgroep ($M = 3.24, SD = 0.94, n = 69; H(1) = 8.04, p < .05$). In de lage/middelbare opleidingsgroep geven de meeste respondenten een score tussen de twee en vier (55%). In de hoge opleidingsgroep is dit 62.9%. Daarnaast geeft 27.3% van de lage/middelbare opleidingsgroep een score van vier of hoger. Binnen de hoge opleidingsgroep is dit 37.0%. Tot slot geeft 17.3% binnen de lage/middelbare opleidingsgroep een score van twee of lager. Binnen de hoge opleidingsgroep geeft niemand dit aan. Concluderen kan gesteld worden dat beide groepen niet in bijzonder hoge mate score op persoonlijke betrokkenheid. De hogere opleidingsgroep voelt zich in sterkere mate betrokken bij het verduurzamen van het dorp dan de lagere inkomensgroep.

Dit blijkt ook uit de bereidheid om mee te willen helpen aan het verduurzamen van het dorp. Er is een positief verband gevonden tussen de twee opleidingsgroepen en bereidheid om mee te willen helpen aan het verduurzamen van het dorp ($r_s = .26, p < .01, n = 115$). Uit verdere inspectie blijkt dat de groepen significant van elkaar verschillen ($X^2(2) = 7.72, p = .08$). Binnen de hoge opleidingsgroep geeft de grootste groep aan mee te

willen helpen aan het verduurzamen van hun dorp (45.7%). Binnen de lage/middelbare opleidingsgroep is dit 23.3%. Verder geven respondenten binnen de lage/middelbare opleidingsgroep vaker aan niet mee te willen helpen aan het verduurzamen van hun dorp (42.0%). Bij de hoge opleidingsgroep is dit 21.7%. Tot slot geven beide opleidingsgroepen in gelijke mate aan misschien mee te willen helpen. In de lage/middelbare opleidingsgroep is dit 34.8% en in de hoge opleidingsgroep is dit 32.6%. Concluderen kan gesteld worden dat de hoge opleidingsgroep meer bereid is om mee te helpen aan het verduurzamen van hun dorp in tegenstelling tot de lage opleidingsgroep die vaker aangeeft niet mee te willen helpen.

2.5. Samenvatting van de resultaten

2.5.1. Algemeen beeld

Aan de hand van vijf kernconstructen (demografische factoren, individuele factoren, sociale invloed, sociaalhistorische context en participatie) zijn sociale factoren voor het dorp Garijp in kaart gebracht. Het uitgangspunt hierbij is dat zowel individuele factoren als sociale factoren voorwaardelijk zijn voor het bij willen dragen aan een gezamenlijk project. Individueel moeten mensen positief tegenover verduurzaming staan, en daarnaast moeten zij ook bereid zijn om de verduurzaming samen met buurtgenoten aan te willen pakken om een gezamenlijk project tot een succes te maken. Daarnaast is er ook gekeken naar de sociaalhistorische context, om te zien of er nog eventuele problemen in de weg zitten of er juist sprake is van eerdere successen. De gemeten factoren geven een indicatie voor de potentie van een gezamenlijke aanpak van de verduurzaming in Garijp.

Wat betreft individuele factoren zien we geen eenduidig beeld, op sommige factoren scoren de respondenten hoog, maar op de meeste factoren wordt redelijk neutraal gescoord. Er wordt relatief hoog gescoord op *attitude* ($M = 3.84$ voor duurzame energie en $M = 3.78$ voor aardgas), wat betekent dat mensen duurzaamheid in het algemeen belangrijk vinden. Ook de veranderfase scoort hoog: 68% van de mensen heeft al maatregelen genomen. *Kennis* over het onderwerp blijkt niet bijzonder hoog te zijn, waarbij vooral het aandeel duurzame energie sterk overschat wordt. Deze observatie komt overeen met eerder onderzoek van Motivaction, en wijkt niet veel af van het landelijke ijkpunt⁷. De *verantwoordelijkheid* voor de energietransitie wordt meer toegeschreven aan overheidsorganen dan aan de community zelf, waarbij de hoogste verantwoordelijkheid aan de Rijksoverheid wordt toegedicht (meer dan 50% van de respondenten acht de Rijksoverheid helemaal verantwoordelijk voor de verduurzaming van het dorp). De *waargenomen controle* over het nemen van maatregelen wordt over het algemeen boven het midden van de schaal gewaardeerd ($M = 3.38$ op een vijfpuntschaal), evenals de *locus of control* ($M = 3.44$ op een vijfpuntschaal). Mensen verwijzen in hun toelichting op deze vraag naar weinig mogelijkheden door financiële beperkingen of bepaalde situaties, zoals wanneer het huis al verduurzaamd is, en wanneer de woning niet geschikt is om van het aardgas af te gaan (bijvoorbeeld bij een oude woning). Wat betreft de *subjectieve norm* wordt relatief veel lage scores gegeven.

Wat betreft de sociaalhistorische context valt op dat een groot aantal mensen een gezamenlijke activiteit kan opnoemen (81%). Daarnaast worden weinig problemen ervaren; 73 respondenten benoemt geen problemen. Het *vertrouwen in de gemeente* is relatief groot (68%).

Wat betreft de vijf factoren van sociale invloed scoort de buurt bijzonder hoog. De *verbondenheid* van mensen met de buurt is hoog; gemiddeld wonen respondenten 27.89 jaar in Garijp en het grootste gedeelte van de mensen wil het liefst voor altijd in het dorp blijven wonen. Daarnaast valt op dat er ook een redelijk grote groep mensen is die nog maar kort (0-5 jaar) in Garijp woont. Het *sociaal netwerk* is over het algemeen groot; de meeste mensen geven aan meer dan 12 mensen bij naam te kennen (86%). Ook is de meerderheid van de mensen lid van een vereniging (57%). Het *onderling vertrouwen* is hoog: een grote meerderheid heeft vertrouwen in buurtgenoten (89%), een meerderheid heeft ook vertrouwen in de gemeente, maar wel minder dan in buurtgenoten (68%).

⁷ Motivaction, 2016. Energievoorziening 2015-2050: publieksonderzoek naar draagvlak voor verduurzaming van energie.

Wat betreft de factoren die participatie meten, zien we geen eenduidig beeld. De *bekendheid* van het project Aardgasvrij Garyp geeft een bovengemiddelde score (alle respondenten kennen het project minimaal bij naam en 67% van de bewoners is op de hoogte van de activiteiten), evenals de *persoonlijke betrokkenheid* ($M = 3.44$ op een vijfpuntschaal). De *bereidheid* om bij te dragen aan een gezamenlijk project is daarentegen vrij laag; slechts een derde van respondenten geeft aan mee te willen helpen. Daarnaast geeft ongeveer een derde van de mensen aan niet mee te willen helpen en een derde wil dit misschien. Wat hierin wellicht een rol speelt is dat mensen denken dat meehelpen betekent dat zij een aanzienlijke financiële investering moeten doen, dit is in de open antwoorden namelijk verschillende keren genoemd. Een deel van de respondenten heeft al een verduurzaamde woning of bezit een oude woning die moeilijk te verduurzamen is. Een ander deel huurt een woning en ziet om die reden minder mogelijkheden om bij te dragen aan de verduurzaming (zie paragraaf 2.5.2).

2.5.2. Verschillen tussen bewoners van een huur- en koopwoning

Binnen de steekproef bevond zich slechts een klein aantal huurders. Hierdoor konden de verschillen tussen huur- en koopwoningen slechts beperkt onderzocht worden. Wanneer we beide groepen vergelijken, dan zien we slechts kleine verschillen tussen de community factoren (verbondenheid, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling, verenigingen en vertrouwen). Voor de individuele items (attitude, kennis, controle, veranderfase) zien we wel verschillen tussen beide groepen, waarbij huurders lager scoren dan kopers. Huurders vinden duurzame energie in het algemeen minder belangrijk, hebben er ook minder kennis van, hebben minder vaak al maatregelen genomen en ervaren ook minder controle over de te nemen maatregelen. We kunnen helaas niet onderzoeken of deze verschillen ook significant zijn. Wat betreft de participatiefactoren lijkt het zo te zijn dat de bereidheid om mee te helpen onder huurders lager is dan voor kopers (14% van de huurders is bereid mee te helpen t.o.v. 34% van de kopers). Voor persoonlijke betrokkenheid en bekendheid van het project lijken de verschillen klein te zijn.

34

2.5.3. Verschillen tussen leeftijdsgroepen

Binnen de steekproef zijn verschillen tussen verschillende leeftijdsgroepen geanalyseerd. Er zijn drie categorieën onderscheiden: een jongere leeftijdsgroep (18-44 jaar), een middelbare leeftijdsgroep (45-65 jaar) en een oudere leeftijdsgroep (65+). Er bleek onder andere voor *attitude* een significant verschil: de middelbare en oudste leeftijdsgroep hadden een positievere houding tegenover duurzame energie (resp. $M = 4.23$ en $M = 4.22$) dan de jongste leeftijdsgroep ($M = 3.68$). Wat betreft *kennis van technieken* worden er weinig verschillen gevonden tussen de leeftijdsgroepen, alleen de biomassaketel is significant beter bekend onder de oudste leeftijdsgroep dan onder de andere twee leeftijdsgroepen. Er bleek onder andere voor *verbondenheid* een significant verschil; een hogere leeftijd hangt samen met een langere (verwachte) woonduur in het dorp. Binnen de jongste leeftijdsgroep zijn de verwachtingen voor de woonduur lager. Voor *sociaal netwerk* geldt dat hoe ouder men is, hoe meer mensen men kent. Ten slotte is er een verschil gevonden in de bekendheid van Aardgasvrij Garijp. De oudste groep is het meest op de hoogte van de activiteiten, en het minst actief betrokken, terwijl de jongste leeftijdsgroep het initiatief vaker alleen van naam kent. De middelbare leeftijdsgroep is het meest actief betrokken.

2.5.4. Verschillen tussen inkomensgroepen en opleidingsniveaus

Binnen de steekproef zijn verschillen tussen verschillende inkomensgroepen en opleidingsniveaus geanalyseerd. Voor inkomen zijn er onder andere verschillen tussen de drie groepen gevonden voor *kennis*, waarbij de hogere-inkomensgroep een betere inschatting geeft van het percentage duurzame energie en meer kennis heeft over technieken (met name warmtepompen en warmtenetten). Wat betreft *verantwoordelijkheid* zijn er beperkte verschillen, alleen voor eigen verantwoordelijkheid is het verschil tussen de inkomensgroepen significant, waarbij hoogste inkomensgroep de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van hun dorp het sterkst bij henzelf te leggen. Ook geeft de hoge-inkomensgroep een hogere beoordeling van de *waargenomen gedragscontrole*. Daarnaast zijn respondenten binnen de hoge-inkomensgroep meer *bekend met het project*; de hoge-inkomensgroep is vaker actief betrokken bij Aardgasvrij Garijp en de lage inkomensgroep is vaker alleen op de hoogte van de activiteiten van Aardgasvrij Garijp. De hoge-inkomensgroep voelt zich in sterkere mate *betrokken* bij het verduurzamen van het dorp dan de lage inkomensgroep en willen ook vaker *meehelpen*.

Voor opleidingsniveau zijn twee groepen gemaakt: een laag/middelbare opleidingsgroep en een hogere opleidingsgroep. Voor *attitude*, *kennis* en *waargenomen gedragscontrole* zien we een vergelijkbaar beeld als voor inkomen: de groep hoger opgeleiden scoort hoger voor deze factoren. De waargenomen gedragscontrole is voor beide groepen niet bijzonder hoog, maar de hoge opleidingsgroep geeft aan een hogere waargenomen gedragscontrole te hebben dan de lage/middelbare opleidingsgroep. Wat betreft verantwoordelijkheid worden er alleen verschillen gevonden voor de verantwoordelijkheid van de overheid. Beide groepen vinden hoofdzakelijk dat de nationale overheid verantwoordelijk is voor het verduurzamen van hun dorp, maar de hoge opleidingsgroep legt de verantwoordelijkheid in sterkere mate bij de nationale overheid dan de lage/middelbare opleidingsgroep. Wat betreft persoonlijke betrokkenheid voelt de hogere opleidingsgroep zich in sterkere mate betrokken bij het verduurzamen van het dorp dan de lagere inkomensgroep en is ook meer bereid om mee te helpen aan het verduurzamen van hun dorp in tegenstelling tot de lage opleidingsgroep die vaker aangeeft niet mee te willen helpen.

3. Interviews

wijkstakeholder: samenvatting

Voorafgaand aan de dataverzameling is er een verkennend interview gehouden met een wijkstakeholder uit Garijp. De geïnterviewde is bestuurslid van de energiecoöperatie en projectmanager van Aardgasvrij Garijp. In het interview vooraf hebben we vooral gevraagd naar de context van het project, zoals wat het projectgebied is, welke stakeholders er zijn, welke groepen betrokken zijn en welke barrières en succesfactoren er in het dorp spelen. Naderhand is de geïnterviewde opnieuw benaderd voor een interview om de resultaten uit het onderzoek te bespreken. In het interview achteraf hebben we een selectie van resultaten van het onderzoek voorgelegd aan de hand van zes thema's: stakeholders, historische context, betrokken groepen, motivaties om mee te doen en attitude tegenover duurzaamheid, en sociale cohesie. Hierbij waren we er vooral geïnteresseerd of de resultaten herkend werden door de wijkstakeholders of dat we bepaalde aspecten nog niet helemaal goed hebben kunnen meten in de vragenlijst. In het interview is een selectie van resultaten aan de geïnterviewden voorgelegd, waarna werd gevraagd of ze de resultaten herkenden en konden verklaren. Een aantal zaken is interessant om hier te vermelden, omdat het een kader biedt.

36

3.1. Demografische factoren

De resultaten van het onderzoek wat betreft de demografische factoren is besproken met de geïnterviewde. Hier was opvallend dat maar minder dan de helft van de mensen in het onderzoek aangaf een betaalde baan te hebben. De geïnterviewde heeft hierop gereflecteerd en gaf aan hier geen verklaring voor te hebben.

3.2. Stakeholders

Wat opvalt is dat het projectteam volgens de geïnterviewde volledig ingericht is door mensen uit het dorp. Verder geeft de geïnterviewde aan dat je altijd wel een bekende tegenkomt, de school, winkels, sportverenigingen en kerk worden benoemd als belangrijke ontmoetingsplekken waar bewoners met elkaar in gesprek gaan. In het interview achteraf hebben we de resultaten besproken wat betreft vertrouwen in de gemeente, vertrouwen in buurgenoten en de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van het dorp die mensen toedichten aan energiebedrijven, lokale bedrijven en overheden. Het vertrouwen dat bewoners hebben in de gemeente komt volgens de geïnterviewde doordat zij problemen snel oplossen. Het vertrouwen in buurtgenoten om gezamenlijk problemen op te lossen was erg hoog, dit had de geïnterviewde wel verwacht. Hier wordt verteld dat dit voornamelijk komt door de samenhang in het dorp, ook hier worden de school, winkels, sportverenigingen en kerk weer benoemd als belangrijk ontmoetingsplek. Er wordt hier gesproken van een 'ons kent ons' cultuur: *'Wij zijn een dorp waar het sociale karakter hoog in het vaandel staat, men treft elkaar redelijk veel bij activiteiten. Er wordt over dit soort zaken gesproken, men spreekt elkaar erop aan: Waarom doe je mee? Waarom niet?'* Door corona zijn veel van deze ontmoetingsplekken nu gesloten en volgens de geïnterviewde heeft dit een impact. De verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van het dorp wordt door de respondenten vaak bij de Rijksoverheid neergelegd. Volgens de geïnterviewde speelt hierin vaak het financiële argument een rol. Een deel van de huizen in Garijp is oud, vooroorlogs. De subsidie is ontoereikend om deze woningen te verduurzamen. Men vindt dat het Rijk dit op moet lossen, Verder geeft de geïnterviewde aan dat Garijp een proeftuin is en dat zij graag voorloper willen zijn wat betreft de overstap naar duurzame energie, er zijn echter bewoners in het dorp die niet direct voorloper hoeven te zijn.

3.3. Historische context

In het interview vooraf geeft de geïnterviewde aan dat het project een succes is, maar dat het door corona stroever verloopt. Vervolgens is aan de geïnterviewde gevraagd naar succesfactoren en barrières in het project. De geïnterviewde geeft aan dat draagvlak creëren een van de succesfactoren is, en hierin is goede communicatie naar het dorp toe belangrijk. Volgens de geïnterviewde is het van belang om bewoners te begeleiden en te ontzorgen. Er wordt ook aangegeven dat ze mensen kwijt zijn geraakt, omdat er te laat contact was. Ook benoemt de geïnterviewde dat mensen in het dorp elkaar aansteken als een soort olievlek wat betreft duurzame energiemaatregelen.

Vooroorlogse woningen worden door de geïnterviewde bestempeld als barrière gezien de hoge kosten die het renoveren met zich meebrengt. Ook het feit dat wanneer een huis omgebouwd wordt tot gasvrij en mensen een half jaar in een stacaravan moeten wonen is volgens de geïnterviewde een barrière. De geïnterviewde geeft aan dat wanneer andere mensen dit bijvoorbeeld bij hun burens zien kunnen deze denken: *'daar zit ik niet op te wachten'*.

3.4. Betrokken groepen

Mensen met een hoger inkomen zijn vaker actief betrokken bij het project vergeleken met mensen met een lager inkomen. Daarnaast zijn huurders en jongeren die minder betrokken bij het project. Volgens de geïnterviewde zijn mensen die al in een bestuursfunctie zitten geneigd om eerder 'ja' te zeggen en dit zijn vooral hoger opgeleide mensen. Lager opgeleide mensen vinden dit volgens de geïnterviewde moeilijker. Er wordt echter door de geïnterviewde wel aangegeven dat ze geloven in de kracht van herhaling. *'Er zijn nog steeds bewoners die niet van de energiecoöperatie afweten, terwijl er alles aan gedaan wordt.'* De geïnterviewde geeft aan dat je niet altijd moet verwachten dat het in een stroomversnelling gaat, bij een grote groep mensen moet het landen. Er is gevraagd aan de geïnterviewde of de algemene trend dat meer kopers bereid zijn om mee te helpen vergeleken met huurders vanwege de ervaren controle ook speelt in Garijp. Hier gaf de geïnterviewde aan dat het project aardgasvrij Garijp alleen geldt voor woningeigenaren. De woningcoöperaties zijn ingelicht, maar zij vragen volgens de geïnterviewde de hoofdprijs en daar wordt niet mee ingestemd door het projectteam. Aanvullend wordt de groep mensen die de afgelopen jaren van buiten de provincie naar Garijp is verhuisd door de geïnterviewde beschouwd als een lastige groep, waar men moeilijk binnen komt.

37

3.5. Motivaties en attitude

Uit de vragenlijst bleek dat ongeveer een derde duurzaamheid 'heel erg belangrijk' vond. Volgens de geïnterviewde komt dit overeen aangezien de energiecoöperatie één derde van het aantal woningen als klant heeft. Dit zijn volgens de geïnterviewde de mensen die stroom afnemen van het zonnepark. Hier bleek dat mensen die hoger opgeleid zijn duurzaamheid vaak belangrijker vinden. Volgens de geïnterviewde komt dit doordat deze mensen zich vaak meer verdiepen. Dit heeft volgens de geïnterviewde niet eens altijd met kosten te maken. De geïnterviewde geeft aan: *'Hoger opgeleide mensen durven verder te kijken dan deze kosten'*.

Verder is de *locus of control* besproken. Volgens de geïnterviewde wordt de lage ervaren controle veroorzaakt door het financiële aspect en speelt het voornamelijk een rol bij mensen met een oude woning. De geïnterviewde geeft aan dat er scanadviseurs in dienst waren bij hen die bewoners adviseerden om hun woning energieneutraal te maken. Het doel is van het gas af, dus niet per se energieneutraal/nul op de meter. Deze misconceptie dat bewoners per se voor energieneutraal moesten gaan heeft er volgens de geïnterviewde voor gezorgd dat mensen minder controle ervaren. Afsluitend geeft de geïnterviewde aan dat het projectteam inmiddels is overgestapt op een andere partij.

3.6. Sociale cohesie

De geïnterviewde schat de sociale cohesie hoog in. Dat veel mensen elkaar kennen komt volgens de geïnterviewde doordat veel mensen familie van elkaar zijn. Hier wordt aangegeven dat wanneer bijvoorbeeld de kinderen overgaan naar aardgasvrij, de ouders vaak volgen en andersom. Dit kan volgens de geïnterviewde echter ook de andere kant op werken, wanneer de kinderen er niets mee hebben, geldt dit vaak ook voor de ouders of andersom. Bij de verklaring wat de rol is van de sociale cohesie binnen het project benadrukt de

geïnterviewde weer de ontmoetingsplekken. Het is volgens de geïnterviewde het gesprek dat hier op gang kan komen.

Verder gaf de geïnterviewde in het eerste interview aan dat bijna iedereen wel lid is van een vereniging. Uit het onderzoek bleek echter dat niet iedereen lid is, daarom is de geïnterviewde gevraagd hoe zij de niet-leden proberen te bereiken. De geïnterviewde gaf aan dat ze artikelen plaatsen op hun website, ze actief zijn op facebook en twitter en dat ze Webinars geven. Ook komt er elke maand een nieuwsflits uit en als er geen corona is worden er bijeenkomsten georganiseerd. Verder komt het in de dorpskrant te staan en hangen er affiches bij de slager en de supermarkt. De doelgroep is volgens de geïnterviewde het hele dorp en hier zijn veel mensen familie van elkaar. De mensen die lid zijn krijgen een e-mail met een uitnodiging, deze mensen nemen volgens de geïnterviewde vaak weer familie, burens of andere kennissen mee. Volgens de geïnterviewde houd je echter altijd een categorie die je niet bereikt.

Tevens is de vergelijking met Paddepoel aan het licht gebracht, waar hetzelfde onderzoek ook is uitgevoerd⁸. Uit deze vergelijking blijkt dat alle factoren met betrekking tot sociale invloed een stuk hoger liggen in Garijp dan in Paddepoel, maar de bereidheid om mee te helpen niet. De geïnterviewde gaf aan geen idee te hebben over hoe dit zou kunnen komen. In hoofdstuk 5 gaan we hier verder op in.

⁸ Elbert, S.P., Bouw, K., & Wiekens, C. J., 2021. Sociale factoren in de wijkaanpak: Paddepoel, rapportage data-analyse. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1. Algemene conclusies

In totaal zijn 133 mensen ondervraagd over hoe zij tegen onderwerpen als duurzaamheid, de energietransitie en de eigen buurt aankijken. Verschillende sociale factoren zijn hiermee voor het dorp Garijp in kaart gebracht, waardoor een sociaal profiel van de wijk kan worden opgesteld. De informatie die hiermee naar boven komt kan bijdragen aan een gezamenlijke wijkaanpak. De sociale factoren die in dit onderzoek in kaart zijn gebracht, zijn gegroepeerd in vijf kernconstructen: demografische factoren, individuele factoren, sociale invloed, sociaalhistorische context en participatie. Aan de hand van deze kernconstructen kan het sociaal profiel van de wijk worden beschreven.

Het dorp Garijp heeft een vrij typisch profiel van leeftijd, vergeleken met het landelijk gemiddelde. In de steekproef zijn echter weinig veertigers en relatief weinig mensen tussen 18-25 jaar. Het gemiddelde inkomen ligt boven modaal en een ongeveer een derde van de respondenten heeft gestudeerd in het hoger onderwijs (voornamelijk het hbo, het aantal universitair geschoolden blijft met 6% achter op het landelijk gemiddeld van 16%). Het aandeel werkenden is representatief voor Nederland, waarbij de verdeling tussen mensen in loondienst en zelfstandigen redelijk overeenkomt met het landelijk gemiddelde. De sociaaleconomische status is daarmee redelijk gemiddeld.

Wat betreft sociale invloed zien we hoge scores, op bijna alle items. Met name het onderling vertrouwen (88,7% heeft vertrouwen in buurtgenoten) en het sociaal netwerk (86% kent 12 mensen of meer) scoren hoog. Meer dan de helft van de mensen is lid van een vereniging (57%), dat is niet vrijwel iedereen zoals in de interviews werd aangegeven, maar wel een hoge score. Omdat in de participatiestrategie veel gebruikt wordt gemaakt van verenigingen, dient er rekening mee te worden gehouden dat een aanzienlijk deel van de bewoners geen lid is van een vereniging, en op die manier niet in aanmerking komt met het project. Het gaat vooral om de mensen die minder binding hebben met het dorp (lagere verwachte woonduur). De mensen in Garijp wonen lang in het dorp (gemiddeld 28 jaar), en zijn over het algemeen ook erg tevreden over hun leefomgeving (rapportcijfer 8). Het grootste deel van de bewoners wil het liefst altijd in Garijp blijven wonen. Ook is er een groep bewoners die nog maar kort in het dorp woont (0-5 jaar). Deze groep bewoners is wellicht nog minder bij het bij project betrokken en vormt om die reden een aandachtspunt, met name omdat zowel in de interviews als in de vragenlijst wordt gesuggereerd dat er een tweedeling is tussen mensen die al lang in Garijp wonen en mensen die de afgelopen jaren van buiten de provincie naar Garijp zijn verhuisd. De nieuwkomers wordt verweten weinig betrokken te zijn bij het dorp, terwijl zij zelf die aansluiting tevergeefs lijken te zoeken.

Wat betreft individuele factoren zien we geen eenduidig beeld, op sommige factoren scoren de respondenten hoog, maar op de meeste factoren wordt redelijk neutraal gescoord. Er wordt relatief hoog gescoord op attitude (M = 3.84 voor duurzame energie en M = 3.78 voor aardgas), mensen vinden duurzaamheid in het algemeen belangrijk. Ook de veranderfase scoort hoog, 68% van de mensen heeft al maatregelen genomen. Kennis over het onderwerp blijkt niet bijzonder hoog te zijn, waarbij vooral het aandeel duurzame energie sterk overschat wordt. Deze observatie komt overeen met eerder onderzoek van Motivaction, en wijkt niet veel af van het landelijke ijkpunt⁹. De verantwoordelijkheid voor de energietransitie wordt meer toegeschreven aan overheidsorganen dan aan de community zelf, waarbij de hoogste verantwoordelijkheid aan de Rijksoverheid wordt

⁹ Motivaction, 2016. Energievoorziening 2015-2050: publieksonderzoek naar draagvlak voor verduurzaming van energie.

toegedicht (meer dan 50% van de respondenten acht de Rijksoverheid helemaal verantwoordelijk voor de verduurzaming van het dorp). Een mogelijke verklaring daarvoor is het dat er relatief veel oude woningen in Garijp staan, waarvan de verduurzaming technisch ingewikkeld en kostbaar is. Volgens de geïnterviewde verwachten mensen een oplossing van de Rijksoverheid. De waargenomen controle over het nemen van maatregelen wordt over het algemeen boven het midden van de schaal gewaardeerd ($M = 3.38$ op een vijfpuntschaal), evenals de locus of control ($M = 3.44$ op een vijfpuntschaal). Mensen verwijzen in hun toelichting op deze vraag naar weinig mogelijkheden door financiële beperkingen of bepaalde situaties, zoals wanneer het huis al verduurzaamd is, en wanneer de woning niet geschikt is om van het aardgas af te gaan (bijvoorbeeld bij een oude woning). Voor sommige individuele factoren zien we verschillen tussen bewoners van huur- en koopwoningen en leeftijds- en inkomensgroepen. De resultaten over huurders en kopers moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden omdat de steekproef van huurders erg klein is, maar de resultaten lijken erop te wijzen dat bewoners van een koopwoning meer aan de voorwaarden voldoen om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van het dorp dan bewoners van een huurwoning. Kopers schrijven zichzelf een relatief hoge eigen verantwoordelijkheid toe, staan positiever tegenover duurzame energie, voelen zich meer betrokken bij het onderwerp, ervaren meer controle op het nemen van maatregelen en hebben vaker dan mensen met een huurwoning al eerder maatregelen genomen. Wat betreft leeftijd valt vooral op dat de jongere bewoners (in deze steekproef!) duurzame energie over het algemeen neutraal tegenover verduurzaming staan en het project minder goed kennen. Ook sociaaleconomische status lijkt een rol te spelen: zowel voor inkomen als opleidingsniveau geldt dat attitude, kennis en waargenomen gedragscontrole positief correleren.

De sociaalhistorische context beschrijft wat er de afgelopen jaren in een wijk is voorgevallen dat van invloed kan zijn op een nieuw project. Wat betreft institutioneel vertrouwen (vertrouwen in de gemeente) nemen we niet per se problemen waar. Bewoners hebben meer vertrouwen in buurtgenoten dan in de gemeente, maar ook in de gemeente heeft meer dan de helft van de bewoners vertrouwen. Bij het uitvoeren van het project ligt de regie bij de projectgroep, waarbij bewoners aan het roer staan, dit lijkt dus te passen bij het vertrouwen dat bewoners van Garijp in elkaar en in de gemeente stellen. Eerdere successen kunnen een indicatie geven van de organisatiekracht in de wijk. Het lijkt erop dat er de afgelopen jaren veel is georganiseerd in het dorp. Het valt op dat een hoog percentage mensen op de hoogte is van succesvolle gezamenlijke activiteiten. De variatie in de genoemde activiteiten is echter heel groot, maar er worden ook grotere projecten genoemd zoals het opknappen van het zwembad, en het realiseren van een zonnepark. Daarnaast worden weinig problemen ervaren.

Ondanks dat mensen verduurzaming in het algemeen belangrijk vinden en de sociale cohesie hoog is, is de bereidheid om bij te dragen aan een gezamenlijk project vrij laag; een minderheid (ca.30%) geeft aan mee te willen helpen. Wat hierin wellicht een rol speelt is dat mensen denken dat meehelpen betekent dat zij een aanzienlijke financiële investering moeten doen, dit is in de open antwoorden namelijk verschillende keren genoemd. Een deel van de respondenten heeft al een verduurzaamde woning of bezit een oude woning die moeilijk te verduurzamen is. Een ander deel huurt een woning en ziet om die reden minder mogelijkheden om bij te dragen aan de verduurzaming (zie paragraaf 2.5.2). Bij elkaar is er dus een redelijk grote groep die vanwege het soort woning geen of weinig mogelijkheden tot verduurzaming ziet en om die reden 'nee' heeft antwoord. Een andere mogelijke reden is dat een grote sociale cohesie wel leidt tot een grote bekendheid van het project (67% van de bewoners kent het project), maar een grote sociale cohesie niet per definitie betekent dat bewoners ook eerder geneigd zijn actief mee te doen aan een gezamenlijk verduurzamingsproject. Van de mensen die aangeeft niet mee te willen helpen bevinden zich relatief veel mensen met een lager inkomen en/of met een huurwoning.

4.2. Aanbevelingen voor de wijkaanpak

Aanbeveling 1: overschat het opschalingspotentieel niet

Aardgasvrij Garijp verwacht de komende jaren op te kunnen schalen met het aantal deelnemende huishoudens. Daarbij verwachten zij dat er een soort sneeuwbal effect optreedt: mensen kunnen bij hun burens afkijken hoe een aardgasvrije renovatie eruitziet en gaan vervolgens, geïnspireerd door deze positieve ervaringen, ook zelf aan de slag. Hoewel koplopers zeker van belang zijn in een dergelijk transitieproces, is het niet vanzelfsprekend

dat de massa volgt. In dit onderzoek hebben we informatie opgehaald over de overwegingen en motivaties van bewoners. Wat daarin opvalt is dat er enkele sociale groepen te onderscheiden zijn waar belangrijke belemmeringen spelen in het aardgasvrij maken van de woning. Dit speelt onder andere voor eigenaren van een oude woning. Een renovatie naar aardgasvrij is hier erg kostbaar, en de subsidie is niet toereikend. Dit probleem is in de interviews naar voren gekomen, maar is ook in de resultaten van de vragenlijst terug te vinden. Bij de vraag over ervaren gedragscontrole bijvoorbeeld, wordt het hebben van een oude woning regelmatig genoemd als motivatie voor een lage score. Daarnaast is er een groep oudere bewoners die omwille van hun leeftijd niet meer aan verduurzaming wil of kan beginnen. De groep bewoners van een huurwoning wordt bewust buiten het project gelaten. Enerzijds is het zo dat huurders zelf geen zeggenschap hebben over de woning, anderzijds is er het vanwege inclusiviteit (het is een project voor het hele dorp) aan te bevelen om ook huurders op hun eigen manier te laten participeren in het project (bijvoorbeeld door het plaatsen van tochtstrips, energiezuinige apparaten, koken op inductie of door met de verhuurder in gesprek te gaan over verregaandere maatregelen). Ten slotte is er nog een groep bewoners die nog maar kort in Garijp woont, en niet in de omgeving is opgegroeid. Hier is in de interviews naar gerefereerd als een groep die lastig te bereiken is en een beperkt sociaal netwerk heeft in het dorp. In de toelichting op een aantal vragen in de vragenlijst wordt dit door deze mensen zelf ook als een belemmering aangegeven, zij voelen zich niet voldoende gehoord.

Als de bovengenoemde groepen niet voldoende aan kunnen haken bij het project, ontstaat het risico dat de gewenste opschaling uit blijft. Om na de koplopers, ook de massa mee te krijgen, zal aan de overwegingen van deze groepen aandacht besteed moeten worden, in eerste instantie door met deze mensen in gesprek te gaan. Daarbij verdient het aanbeveling om ervoor te zorgen dat iedereen die mee wil doen, ook tijdig mee kan doen, voordat er weerstand ontstaat. Bijvoorbeeld door bij woningeigenaren van een oude woning de focus op isolatie te leggen, in plaats van op aardgasvrij. Hiermee slaat men twee vliegen in één klap: ook deze woningeigenaren kunnen meedoen én de woningen komen hiermee een stap dichterbij aardgasvrij. Ditzelfde geldt overigens ook voor de groep huurders.

41

Aanbeveling 2: verzilver de potentie van de bekendheid van het initiatief tot daadwerkelijke participatie

Uit de interviews blijkt dat het projectteam de sociale cohesie in het dorp als één van de belangrijkste succesfactoren ziet. Er is veel moeite gedaan om het project zichtbaar te maken in het dorp; door de betrokkenheid van diverse verenigingen, door affiches in winkels, berichten in de dorpskrant, sociale media, etc. In de resultaten zien we terug dat deze moeite is beloond; de bekendheid van het initiatief is hoog onder de respondenten. De bereidheid om mee te helpen scoort echter veel lager. Een aandachtspunt is om ervoor te zorgen dat de bekendheid van het project zich ook gaat vertalen naar het nemen van maatregelen. Eén van de belemmeringen die we opgehaald hebben, zijn de financiële lasten. Hoewel we de vraag neutraal hebben gesteld als 'meehelpen aan de verduurzaming', krijgen we de indruk dat respondenten 'meehelpen' associëren met een financiële investering. Aangezien er ook een forse eigen investering van bewoners gevraagd wordt, verdient het aanbeveling om met deze groep in gesprek te gaan over wat zij haalbaar achten en op welke manier zij wel in het project zouden willen participeren. Met name de lage inkomensgroep, die gebaat zou zijn met een energiezuinige woning, zou in het bijzonder aandacht moeten krijgen.

Aanbeveling 3: sluit beter aan bij de lagere inkomensgroep

Onder de groep mensen die aangeeft niet mee te willen helpen, bevinden zich relatief veel opgeleiden. De groep neezeggers geeft ook vaker aan duurzame energie minder belangrijk te vinden, heeft minder kennis over duurzame energie, kent het project minder goed en ervaart minder controle over de te nemen maatregelen. Om deze groep ook mee te krijgen zal beter ingespeeld moeten worden op de specifieke behoeftes van deze groep. De eerste voorwaarde daarbij is om mensen meer te interesseren voor het onderwerp (dat is nu nog niet voldoende het geval). Daarbij kan er ingezet worden op het vergroten van het kennisniveau en het communiceren van nut en noodzaak van verduurzaming. Wat betreft het gebrek aan ervaren controle kan het helpen om mensen meer handelingsperspectief te geven, door te communiceren wat meedoen concreet inhoudt, welke stappen doorlopen moeten worden, en welke hulp beschikbaar is, om zo de drempel tot het ondernemen van actie te verlagen. Een andere reden dat mensen weinig controle ervaren is dat er van ze verwacht wordt als te complex wordt ervaren. In dat geval zou er ook gekeken kunnen worden naar welke

maatregelen wél haalbaar worden geacht en welke ondersteuning men daarbij nodig heeft. Om hier meer inzicht in te krijgen is het van belang om met deze groep bewoners in gesprek te gaan.

Aanbeveling 4: faciliteer het gesprek tussen bewoners

Er is in Garijp gekozen voor een individuele en niet voor een collectieve oplossing. Het sociaal kapitaal van het dorp wordt op deze manier beperkt aangesproken, doordat er bijvoorbeeld geen gezamenlijke keuzes gemaakt te hoeven worden. Het beschikbare sociaal kapitaal in Garijp zou nog beter ingezet kunnen worden door het gesprek tussen bewoners te stimuleren. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er vooral lage scores op de subjectieve norm zijn gegeven. Verdere inspectie wees uit dat de bewoners denken dat buurtgenoten duurzaamheid belangrijk vinden, maar dat er nauwelijks met elkaar over wordt gesproken. Aangezien subjectieve norm een belangrijke voorspeller is om over te gaan tot actie, is het waardevol om het gesprek over duurzaamheid tussen bewoners te faciliteren en stimuleren. Vervolgens zou er gezamenlijk onderzocht kunnen worden welke stappen bewoners hiervoor kunnen en willen zetten. De verwachting is dat de al bestaande onderlinge verbondenheid en de positieve attitude over duurzaamheid succesfactoren zullen zijn om naar oplossingen te zoeken. Verder kan op een ondersteunende manier kennis en handelingsperspectief aangeboden worden om de waargenomen gedragscontrole te versterken en kennis te verbreden.

4.3. Aanbevelingen voor vergelijkend onderzoek tussen wijken

Dit onderzoek heeft inzicht gegeven in de sterke en zwakke aspecten van het dorp Garijp. Van sommige factoren is direct te zeggen of die hoog of laag zijn, bijvoorbeeld inkomen en opleidingsniveau die vergeleken kunnen worden met landelijke gegevens, of attitude en verantwoordelijkheid die afgezet kunnen worden tegen landelijke onderzoeken, zoals dat van Motivaction. Voor andere factoren is minder duidelijk of de score nu echt hoog of laag is, omdat een referentiekader ontbreekt. Zo wordt in dit onderzoek bijvoorbeeld een lage subjectieve norm gemeten, maar het is onduidelijk of dit in andere wijken (veel) hoger zou zijn. Door ditzelfde onderzoek ook in andere wijken uit te voeren, en de resultaten met elkaar te vergelijken, kan meer inzicht worden verkregen in waar echte verschillen zitten tussen wijken en hoe die te verklaren zijn (door bijvoorbeeld naar correlaties tussen factoren te kijken). Een vergelijkend onderzoek tussen meerdere wijken levert waardevolle inzichten op voor de wijkgerichte energietransitie, omdat de gemeten sociale factoren in relatie tot het succes in die wijken een voorspellende waarde kunnen hebben voor nieuwe wijken.

Contactgegevens

Kathelijne Bouw MSc
k.bouw@pl.hanze.nl

Lectoraat Communication, Behaviour & the
Sustainable Society
Entrance – Centre of Expertise Energy
Hanzehogeschool Groningen